

Uit:

Van den Bosch c.s. Militair Straf- en Tucht recht (Supplement juni 2013), Kluwer

Wet internationale misdrijven

*Commentaar voortgezet door L.J. van den Herik
Verder voortgezet door F.A. Haijer*

Wet van 19 juni 2003, Stb. 270, houdende regels met betrekking tot ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht, zoals laatstelijk gewijzigd op 12 juli 2012, Stb. 313 (in werking getreden op 1 januari 2013).

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het nodig is om, mede gelet op het Statuut van het Internationaal Strafhof, regels te stellen met betrekking tot ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht;

Zo is het, enz.

§ I Algemene bepalingen

Artikel 1

1. In deze wet wordt verstaan onder:

a. Verdragen van Genève:

1. het op 12 augustus 1949 te Genève tot stand gekomen Verdrag (I) voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken, zich bevindende bij de strijdkrachten te velde (Trb. 1951, 72);

2. het op 12 augustus 1949 te Genève tot stand gekomen Verdrag (II) voor de verbetering van het lot der gewonden, zieken en schipbreukelingen van de strijdkrachten ter zee (Trb. 1951, 73);

3. het op 12 augustus 1949 te Genève tot stand gekomen Verdrag (III) betreffende de behandeling van krijgsgevangenen (Trb. 1951, 74); en

4. het op 12 augustus 1949 te Genève tot stand gekomen Verdrag (IV) betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd (Trb. 1951, 75);

b. meerdere:

1. de militaire commandant, of degene die feitelijk als zodanig optreedt, die daadwerkelijk het bevel of gezag uitoefent over of daadwerkelijk leiding geeft aan een of meer ondergeschikten;

2. degene die in een burgerlijke hoedanigheid daadwerkelijk gezag uitoefent over of daadwerkelijk leiding geeft aan een of meer ondergeschikten.

c. deportatie of onder dwang overbrengen van bevolking: het onder dwang verplaatsen van personen door verdrijving of andere dwangmaatregelen uit het gebied waarin zij zich rechtmatig bevinden zonder dat daarvoor gronden bestaan die naar internationaal recht zijn toegelaten;

d. marteling: het opzettelijk veroorzaken van ernstige pijn of ernstig lijden, hetzij lichamelijk, hetzij geestelijk, bij een persoon die zich in gevangenschap of in de macht bevindt van degene die beschuldigd wordt, met dien verstande dat onder marteling niet

Wet internationale misdrijven

wordt verstaan pijn of lijden dat louter het gevolg is van, inherent is aan of samenhangt met rechtmatige sancties;

e. foltering: marteling van een persoon met het oogmerk om van hem of van een derde inlichtingen of een bekentenis te verkrijgen, hem te bestraffen voor een handeling die hij of een derde heeft begaan of waarvan hij of een derde wordt verdacht, of hem of een derde vrees aan te jagen of te dwingen iets te doen of te dulden, dan wel om enigerlei reden gebaseerd op discriminatie uit welke grond dan ook, van overheidswege gepleegd;

f. gedwongen zwangerschap: de onrechtmatige gevangenschap van een vrouw die onder dwang zwanger is gemaakt, met de opzet de etnische samenstelling van een bevolking te beïnvloeden of andere ernstige schendingen van internationaal recht te plegen;

g. apartheid: onmenselijke handelingen van een vergelijkbare aard als de in artikel 4, eerste lid, bedoelde handelingen, gepleegd in het kader van een geïnstitutionaliseerd regime van systematische onderdrukking en overheersing door een groep van een bepaald ras van een of meer groepen van een ander ras en begaan met de opzet dat regime in stand te houden.

2. De uitdrukking ambtenaar heeft in deze wet dezelfde betekenis als in het Wetboek van Strafrecht, met dien verstande dat voor de toepassing van de Nederlandse strafwet onder ambtenaar mede wordt begrepen degene die ten dienste van een vreemde staat een openbaar ambt bekleedt.

3. De uitdrukkingen samenspanning en zwaar lichamelijk letsel hebben in deze wet dezelfde betekenis als in het Wetboek van Strafrecht.

4. Met een in deze wet omschreven misdrijf wordt gelijkgesteld een van de misdrijven omschreven in de artikelen 131 tot en met 134, 140, 189, 416 tot en met 417bis en 420bis tot en met 420quater van het Wetboek van Strafrecht, indien het strafbare feit waarvan in die artikelen gesproken wordt, betrekking heeft op een misdrijf omschreven in de artikelen 3 tot en met 8a van deze wet.

1. Wetsgeschiedenis

Art. 1 van de WIM is laatstelijk gewijzigd bij de inwerkingtreding van de Wet van 8 december 2011 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering, de Wet internationale misdrijven, de Wet overlevering inzake oorlogsmisdrijven en de Uitleveringswet (verruiming mogelijkheden tot opsporing en vervolging van internationale misdrijven, *Stb.* 2011, 605). Het vierde lid werd toen aan dit artikel toegevoegd. Door deze bepaling te verplaatsen van artikel 2 naar artikel 1 wilde de wetgever expliciet naar voren laten komen dat de algemene bepalingen uit paragrafen 3 en 4 van de Wim, zoals de aansprakelijkheid van de meerdere, onverjaarbaarheid en immuniteiten, ook van toepassing zijn op met internationale misdrijven nauw verbonden commune misdrijven (*Kamerstukken II* 2009/10, 32 457, nr. 3, blz. 14).

2. Verdragen van Genève

Onder Verdragen van Genève wordt in deze wet, en ook in dit commentaar (behoudens indien anders wordt vermeld) verstaan: het Verdrag (I) voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken, zich bevindende bij de strijdkrachten te velde (*Trb.* 1951, 72); het Verdrag (II) voor de verbetering van het lot der

Wet internationale misdrijven

gewonden, zieken en schipbreukelingen van de strijdkrachten ter zee (*Trb.* 1951, 73); het Verdrag (III) betreffende de behandeling van krijgsgevangenen (*Trb.* 1951, 74); en het Verdrag (IV) betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd (*Trb.* 1951, 75).

3. Meerdere

Onder “meerdere” wordt zowel de militaire commandant verstaan als degene die feitelijk als zodanig optreedt. De memorie van toelichting houdt omtrent deze laatste aanduiding onder meer het volgende in: “Deze laatste aanduiding ziet op personen die, buiten iedere militaire aanstelling om, feitelijk het bevel of gezag voeren over strijdkrachten. Hierbij kan, onder omstandigheden, worden gedacht aan ministers of staatshoofden, politieofficieren, paramilitairen en huurlingen [...] De term ‘bevel’ onder a. heeft betrekking op een operationeel commando in een directe bevelsketen. De term ‘gezag’ ziet bijvoorbeeld op de situatie waarin een militaire commandant het gezag heeft over een bepaalde bezettingszone en uit dien hoofde bevelen kan geven aan de daar aanwezige militairen ook al zijn ze geen onderdeel van de onder zijn commando staande legergroep. Voor de term ‘commandant’ in plaats van ‘bevelhebber’ is gekozen om verwarring te voorkomen met het begrip ‘bevelhebber’ in het Nederlandse militaire recht” (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 48).

Daarnaast stelt de memorie van toelichting: ‘Voor het aanmerken van een persoon als meerdere is een formeel-juridische boven- c.q. onderschikking niet nodig, als de leidinggevende maar feitelijk en effectief controle kan uitoefenen. Dergelijke feitelijke bevelsverhoudingen, die voldoende kunnen zijn voor aansprakelijkheid van de meerdere, kunnen dus ook bestaan buiten de traditionele staatslegers in allerlei minder geordende en gereguleerde gewapende groepen of in situaties waarin de formeel-juridische leidinggevers slechts de marionetten zijn van de ware leiders achter de schermen. Het gaat derhalve, wat de militaire meerdere betreft, om de feitelijke bevelsbevoegdheden, ongeacht de militaire rang van de betrokkene. Denkbaar is bijvoorbeeld dat een militair die in een bepaalde oorlogssituatie, afgesneden van zijn meederen, het bevel op zich neemt over zijn eenheid, moet worden aangemerkt als meerdere” (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 48).

In art. 1, eerste lid, sub b, sub 2°, WIM is de civiele meerdere vermeld. Hierbij gaat het om personen die in een burgerlijke hoedanigheid daadwerkelijk gezag uitoefenen over of daadwerkelijk leiding geven aan een of meer ondergeschikten. Hieronder kunnen niet alleen (civiele) overheidsdienaren vallen maar onder omstandigheden ook directeuren van bedrijven of leiders van zakenconcerns (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 48). De memorie van toelichting vermeldt voorts: “Wat de civiele meerdere betreft, gaat het om de jure of de facto gezag om het handelen van zijn ondergeschikten te controleren. Ook hier is een hoge(re) rang of aanstelling niet doorslaggevend. De (civiele) meerdere moet de controle hebben over het werk van zijn ondergeschikten en in staat zijn om hun aanwijzingen en bevelen te geven. Het hebben van aanzienlijke invloed op – zonder effectieve controle over – het gedrag van anderen wordt echter niet voldoende geacht voor aansprakelijkheid als meerdere” (*Kamerstukken II*, 2001- 2002, 28 337, nr. 3, blz. 48-49); zie *Prosecutor v. Delalić et al (Celebići)*, Judgement, Appeals Chamber, 20 februari 2001, IT-96-21-A, nr. 266. Zie verder het commentaar op art. 9 van deze wet.

Wet internationale misdrijven

4. Deportatie

De definitie van het begrip “deportatie” ziet slechts op onrechtmatige gedwongen verplaatsingen. Dit zijn verplaatsingen van personen waarvoor naar internationaal recht geen rechtvaardigingsgrond bestaat. De memorie van toelichting geeft aan dat het internationale recht een aantal omstandigheden kent die een verplaatsing wel rechtvaardigen, bijvoorbeeld wanneer de nationale veiligheid of de veiligheid van de bevolking in gevaar is. Laatstbedoeld geval doet zich bijvoorbeeld voor bij dreigende natuurrampen. Het humanitair oorlogsrecht voorziet in “dwingende militaire redenen” als grond voor een rechtmatige evacuatie, bijvoorbeeld in het geval van op handen zijnde bombardementen (art. 49 Verdrag (IV) en art. 17 Aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève betreffende de bescherming van slachtoffers van niet-internationaal gewapende conflicten (*Trb.* 1978, 42).

De woorden “onder dwang overbrengen” zijn in de definitie toegevoegd om zeker te stellen dat ook grootschalige verplaatsingen van bevolkingsgroepen binnen de landsgrenzen onder de reikwijdte van het begrip “deportatie” vallen, om zo als misdrijf tegen de menselijkheid gekwalificeerd te kunnen worden (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 37); zie ook *Prosecutor v. Krstić*, Judgment, Trial Chamber, IT-98- 33-T, 2 augustus 2001, paras. 521-522. De definitie van “deportatie” volgt hiermee de bewoordingen van het Statuut van het Internationaal Strafhof [art. 7, tweede lid, sub d, Statuut (*Trb.* 2000, 120)].

De term “dwang” omvat niet alleen fysieke dwang maar ook dreiging met of angst voor geweld, overmacht, detentie, psychische druk of machtsmisbruik, of het trekken van voordeel uit een situatie van onderdrukking (*Elements of Crimes*, UN. Doc. PCNICC/2000/INF/3/Add. 2 (2000), blz. 11. Ingevolge art. 9, eerste lid, Statuut dienen de *Elements of Crimes* als hulpmiddel bij de interpretatie van de misdrijven opgenomen in art. 6, 7 en 8 Statuut; zie ook *Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 5).

5. Marteling

De definitie van marteling is ontleend aan het Statuut, en mede gebaseerd op de definitie neergelegd in het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of mensonterende behandeling of bestraffing (*Trb.* 1985, 69). Volgens de memorie van toelichting vormt deze definitie de basishandeling die, aangevuld met een aantal specifieke bestanddelen, terugkeert in een aantal internationale misdrijven: het misdrijf tegen de menselijkheid marteling, waarbij de marteling wordt gepleegd als onderdeel van een wijdverbreide of stelselmatige aanval gericht tegen een burgerbevolking (art. 4, eerste lid, sub f, Wet internationale misdrijven (WIM); het oorlogsmisdrijf marteling, waarbij het delict wordt gepleegd in een gewapend conflict (art. 5, eerste lid, sub b en art. 6, eerste lid, sub a, WIM); en het misdrijf dat in het Nederlands doorgaans als foltering wordt aangeduid, waarbij het martelen van overheidswege geschiedt en gericht is op een specifiek oogmerk, bijvoorbeeld het afdwingen van een bekentenis (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 37).

Er zijn geen richtlijnen die benoemen wanneer er sprake is van ernstige pijn of ernstig lijden. Dit kan alleen in het individuele geval vastgesteld worden. In ieder geval is het niet noodzakelijk dat de pijn net zo ernstig is als bij ernstig letsel (*Naletilic and Martinovic Appeal Judgement*, Appeals Chamber, IT-98-34-A, 3 mei 2006, § 299 en *Brdanin Appeal Judgement*, Appeals Chamber, IT-99-36-A, 3 april 2007, § 251).

Wet internationale misdrijven

6. Foltering

Foltering is marteling met een bepaald oogmerk, van overheidswege gepleegd. De definitie van foltering is deels gewijzigd ten opzichte van de omschrijving in de Uitvoeringswet folteringverdrag (*Stb.* 1988, 478) maar beoogt dezelfde gedragingen strafbaar te stellen. De aan het Wetboek van Strafrecht ontleende term “mishandeling” is vervangen door het begrip “marteling”, zoals gedefinieerd in art. 1, eerste lid, sub d, WIM.

Wat betreft de hoedanigheid van de dader vereist het Folteringverdrag dat de gedraging wordt gepleegd “door of op aanstichten van dan wel met de instemming of het gedogen van een overheidsfunctionaris of andere persoon die in een officiële hoedanigheid handelt”. Kenmerkend is dus dat foltering “van overheidswege” wordt gepleegd (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 47). Zie voor de verschillende vormen van daderschap het commentaar op art. 8.

Het tweede kenmerk dat is vereist om de basisgedraging, marteling, tot foltering te maken is het oogmerk. Het Folteringverdrag bevat de woorden “zulke oogmerken als om van hem of van een derde inlichtingen of een bekentenis te verkrijgen, hem te bestraffen voor een handeling die hij of een derde heeft gedaan of waarvan hij of een derde wordt verdacht deze te hebben begaan, of hem of een derde te intimideren of ergens toe te dwingen dan wel om enigerlei reden gebaseerd op discriminatie van welke aard ook”, (art. 1, eerste lid, Folteringverdrag, *Trb.* 1985, 69).

Bij het oogmerk van bestraffing is de reden van de bestraffing expliciet genoemd, in tegenstelling tot de – door de WIM vervangen – Uitvoeringswet folteringverdrag (art. eerste lid). De uitzondering van rechtmatige straffen uit de definitie van marteling geldt ook voor foltering, aangezien de definitie van marteling uit art. 1, eerste lid, sub d, WIM deel uitmaakt van de definitie van foltering. Het oogmerk van bestraffing bij foltering kan dus slechts zien op onrechtmatige vormen van bestraffing (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 47-48). De rechtmatigheid van straffen dient zowel op grond van nationaal recht als internationaal recht te worden bepaald.

7. Gedwongen zwangerschap

De definitie van gedwongen zwangerschap is identiek aan die in art. 7, tweede lid, sub f, Statuut. Op grond van de definitie uit het Statuut is sprake van gedwongen zwangerschap indien aan een drietal cumulatieve voorwaarden is voldaan: 1. de vrouw wordt onrechtmatig van haar vrijheid beroofd, 2. de vrouw wordt onder dwang zwanger gemaakt, en 3. het oogmerk is de etnische samenstelling van een bepaalde bevolkingsgroep te beïnvloeden dan wel andere ernstige schendingen van internationaal recht te plegen. Tijdens de diplomatieke conferentie te Rome die het Statuut in 1998 aannam bestond geen verschil van mening over de eerste twee criteria. Verschil van mening bestond wel ten aanzien van de noodzaak van het derde criterium en de bewoordingen ervan. Het uiteindelijke compromis bestaat uit de toevoeging dat het ook het oogmerk kan betreffen van “andere ernstige schendingen van internationaal recht”.

De definitie van gedwongen zwangerschap in het Statuut van Rome bevat nog de volgende zinsnede: “Deze definitie mag in geen geval worden uitgelegd als aantasting van nationale wetgeving met betrekking tot zwangerschap.” Deze zinsnede ziet zowel op wetgeving waarin abortus niet, als wetgeving waarin abortus

Wet internationale misdrijven

wel is toegestaan, aldus de memorie van toelichting (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 37-38).

8. Apartheid

De definitie van apartheid is overgenomen van art. 7, tweede lid, sub h Statuut. Tijdens de diplomatieke conferentie in Rome bestond de vrees dat een te ruime zou kunnen leiden tot beschuldigingen van misdrijven tegen de menselijkheid vanwege allerlei (vermeende) vormen van discriminatie. Met name de eis dat het moet gaan om “onmenselijke handelingen van een vergelijkbare aard als de in artikel 4, eerste lid, bedoelde handelingen” – handelingen die een misdrijf tegen de menselijkheid kunnen opleveren beoogt een dergelijke ruime interpretatie te voorkomen, aldus de memorie van toelichting (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 38).

Nederland is geen partij bij het in New York tot stand gekomen Verdrag ter voorkoming en bestraffing van het misdrijf apartheid van 30 november 1973 (1015 UNTS blz. 243).

9. Ambtenaar

Onder “ambtenaar” wordt zowel de Nederlandse ambtenaar verstaan als degene die in dienst van een vreemde staat een openbaar ambt bekleedt. Deze bepaling komt in de plaats van art. 6 Uitvoeringswet folteringverdrag (*Stb.* 1988, 478) die ingevolge art. 20 WIM is ingetrokken. Onder ambtenaren worden mede begrepen leden van algemeen vertegenwoordigende organen en allen die tot de gewapende macht behoren (art. 84 Sr).

10. Samenspanning

Van samenspanning is sprake wanneer twee of meer personen overeengekomen zijn om het misdrijf te plegen (art. 80 Sr); daden van uitvoering zijn niet vereist. Samenspanning was van oudsher slechts met betrekking tot bepaalde delicten strafbaar gesteld, met name staatsveiligheidsdelicten, omdat zij in een zeer ruime aansprakelijkheid voorziet. Aan het bereik van de strafbare samenspanning is echter uitbreiding gegeven bij de Wet terroristische misdrijven (*Stb.* 2004, 290), doordat samenspanning met als doel een ernstig terroristisch misdrijf te plegen strafbaar gesteld is.

De WIM stelt in art. 3, tweede lid, samenspanning tot genocide strafbaar. Die strafbaarstelling is ruimer dan in het Statuut (art. 25, derde lid, sub 3 Statuut), nu – naar uit art. 80 Sr volgt – geen “*overt acts*” vereist zijn: er hoeft geen uitvoering gegeven te zijn aan de overeenkomst het misdrijf te plegen.

11. Zwaar lichamelijk letsel

Onder zwaar lichamelijk letsel worden begrepen: ziekte die geen uitzicht op volkomen genezing overlaat, voortdurende ongeschiktheid tot uitoefening van zijn ambts- of beroepsbezigheden, en afdrijving of dood van de vrucht van een vrouw. Onder zwaar lichamelijk letsel wordt mede begrepen storing van de verstandelijke vermogens die langer dan vier weken heeft geduurd (art. 82 Sr).

Wet internationale misdrijven

12. Gelijkstelling van commune misdrijven

Artikel 1, vierde lid, breidt de Nederlandse rechtsmacht uit tot een aantal in het buitenland gepleegde commune delicten die in nauw verband staan tot een in de WIM omschreven misdrijf: opruiing, heling, en aanbod tot medeplichtigheid, indien deze commune misdrijven gericht zijn op een internationaal misdrijf of een internationaal misdrijf als object hebben. Ook toegevoegd zijn 420bis-420quater Sr (Wet van 6 december 2001, *Stb.* 606) betreffende witwassen. Deze commune delicten ontbraken in de – op internationale misdrijven niet langer toepasselijke – Wet oorlogsstrafrecht (artikel 3, onder 3 Wet oorlogsstrafrecht).

De uitbreiding van rechtsmacht betreft ook artikel 140 Sr, het deelnemen aan een organisatie die tot oogmerk heeft het plegen van internationale misdrijven. “Waar bijvoorbeeld een misdrijf tegen de menselijkheid in het buitenland door wie dan ook begaan hier vervolgbaar wordt, dient naar de mening van de regering hetzelfde te gelden voor het door middel van een criminele organisatie bijdragen aan het plegen van zo’n misdrijf”, aldus de memorie van toelichting (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 39). In dit verband is van belang dat de rechtbank Den Haag het openbaar ministerie in de zaak tegen vijf vermeende leden van de LTTE (de ‘Tamil Tijgers’) gedeeltelijk niet-ontvankelijk verklaarde. Een vervolging op basis van artikel 140 Sr werd in die zaak niet verenigbaar bevonden met het vereiste van individuele aansprakelijkheid zoals vastgelegd in artikel 6, tweede lid, aanhef en onder b van het Tweede Protocol bij de Verdragen van Genève: “Het sanctioneren van een vervolging op basis van artikel 140 Sr betreffende een organisatie die het oogmerk heeft misdrijven te plegen (dus enkel op basis van het individuele besluit lid te worden of te blijven van een dergelijke organisatie), welke misdrijven verband houden met een niet-internationaal gewapend conflict, zonder dat verder enige individuele aansprakelijkheid voor het begaan van de betreffende misdrijven is vereist, zou echter in wezen een omzeiling van en dus een inbreuk op het hiervoor in artikel 6 van Protocol II beoogde vervolgingsverbod betekenen. [...] Deze bepaling heeft tot gevolg dat iemand voor met het gewapend conflict verband houdende strafbare feiten wél kan worden vervolgd voor door hem begane strafbare feiten, indien deze door hem zelf zijn gepleegd dan wel in een of andere vorm van deelneming, waaronder begrepen de aansprakelijkheid van de meerdere (de zogenaamde command responsibility), zijn gepleegd, maar niet voor strafbare feiten waarvoor dit niet geldt”, rechtbank Den Haag, 21 oktober 2011, *LJN* BU2066 en *LJN* BT8829. Tegen deze beslissingen is hoger beroep ingesteld. Het openbaar ministerie heeft - onder verwijzing naar Hoge Raad, 19 november 1997, *LJN* ZD0858 - gesteld dat een veroordeling voor art. 140 Sr niet plaatsvindt enkel op basis van het individuele besluit lid te worden of te blijven van een dergelijke organisatie maar dat daarvoor onder meer bewezen moet worden dat verdachten een aandeel hebben gehad in dan wel gedragingen hebben ondersteund die strekken tot, of rechtstreeks verband houden met de verwezenlijking van het oogmerk van de organisatie.

Wet internationale misdrijven

13. Literatuur

- H. Bevers, J. Roording & O. Swaak-Goldman, ‘The Dutch International Crimes Act (Bill)’, in: M. Neuner (ed.), *National Legislation Incorporating International Crimes: Approaches of Civil and Common Law Jurisdictions*, Berlin: Wolf Legal Publishers 2003, blz. 179-197.
- M. Boot, *Genocide, Crimes Against Humanity, War Crimes: Nullum Crimen Sine Lege and the Subject Matter Jurisdiction of the International Criminal Court*, Antwerpen: Intersentia, 2002.
- J.H. Burgers & H. Danelius, *The United Nations Convention Against Torture: A Handbook on the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, Dordrecht/Boston/Londen: Martinus Nijhoff 1988.
- G.L. Coolen, ‘Het wetsvoorstel internationale misdrijven’, *MRT* 2002, blz. 373-384
- M.M. Dolman, ‘De wet internationale misdrijven: implicaties voor het materiële strafrecht’, *MRT* 2004, blz. 45-80.
- M.M. Dolman (red.), *Vergelding, waarheidsvinding, verzoening*, Amsterdam: Vossiuspers, 2004.
- R. van Elst & M. Boot-Matthijssen, ‘Wetsvoorstel internationale misdrijven: enkele knelpunten en mogelijke verbeteringen’, *NJB* 2002, blz. 1742-1750.
- International Society for Military Law and the Law of War, *Compatibility of National Legal Systems with the Statute of the Permanent International Criminal Court*, 16th International Congress, Rome, 1-5 April 2003, Recueil XVI, Vol. 1, National Report of the Netherlands, blz. 319-376.
- H. von Hebel & D. Robinson, ‘Crimes within the Jurisdiction of the Court’, in: R. S. Lee (ed.), *The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute: Issues, Negotiations and Results*, Den Haag/Boston/Londen: Martinus Nijhoff 1999, blz. 79-126.
- J.R.G. Jofriet, *De wet internationale misdrijven*, Deventer: Kluwer, 2009.
- N. Keijzer, ‘Implementatie van het Statuut van Rome’, *MRT* 2002, blz. 1 -16.
- O. Triffterer (ed.), *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court: Observer’s Notes, Article by Article*, Oxford: Beck/Hart, 2008.
- E. van Sliedregt, *The Criminal Responsibility of Individuals for Violations of International Humanitarian Law*, Den Haag: T.M.C. Asser press, 2003.

Wet internationale misdrijven

Artikel 2

1. Onverminderd het te dien aanzien in het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Militair Strafrecht bepaalde is de Nederlandse strafwet toepasselijk:

a. op ieder die zich buiten Nederland schuldig maakt aan een van de in deze wet omschreven misdrijven, wanneer de verdachte zich in Nederland of in de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba bevindt;

b. op ieder die zich buiten Nederland schuldig maakt aan een van de in deze wet omschreven misdrijven, wanneer het feit is begaan tegen een Nederlander;

c. op de Nederlander die zich buiten Nederland schuldig maakt aan een van de in deze wet omschreven misdrijven.

2. De vervolging op grond van het eerste lid, onder c, kan ook plaatshebben, indien de verdachte eerst na het begaan van het misdrijf Nederlander wordt.

1. Wetsgeschiedenis

Art. 2 van de WIM is gewijzigd bij de inwerkingtreding van de Aanpassingswet openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba (wet van 17 mei 2010, *Stb.* 2010, 350) en laatstelijk bij de inwerkingtreding van de Wet van 8 december 2011 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering, de Wet internationale misdrijven, de Wet overlevering inzake oorlogsmisdrijven en de Uitleveringswet (verruiming mogelijkheden tot opsporing en vervolging van internationale misdrijven, *Stb.* 2011, 605).

2. Beperkte universele rechtsmacht

Universele rechtsmacht bestaat op grond van het eerste lid, onder a, alleen “wanneer de verdachte zich in Nederland of in de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba bevindt”. De rechtsmacht is hier afhankelijk gesteld van een gebeurtenis die al dan niet plaatsvindt nadat het het misdrijf is gepleegd.

Vóór inwerkingtreding van de WIM – op 1 oktober 2003 – kende Nederland onbeperkte universele rechtsmacht over oorlogsmisdrijven (HR 11 november 1997, NJ 1998, 463 [Knesevic]) en foltering, en over genocide voor zover gepleegd als een oorlogsmisdrijf (zie artikel 5 Uitvoeringswet folteringverdrag en artikel 3, onder 2 Wet oorlogsstrafrecht).

Hoever het recht tot het vestigen van universele rechtsmacht strekt, is niet duidelijk. Die vraag is door het Internationaal Gerechtshof (IGH) in de zaak Congo v. Belgium (Yerodia) niet beantwoord (*Judgment 14 February 2002*, zie www.icj-cij.org/), waarbij de rechters Higgins, Kooijmans en Buergenthal echter stelden dat het internationale recht zich tegen een zo ruime universele rechtsmacht niet verzet (*Separate Opinion of Judges Higgins, Kooijmans and Buergenthal*, www.icj-cij.org/). Een verplichting tot het vestigen van onbeperkte universele rechtsmacht lijkt in het thans geldende volkenrecht niet te bestaan. Het Internationaal Strafhof komt overigens zelf geen onbeperkte universele rechtsmacht toe. Behoudens een verwijzing van een situatie door de Veiligheidsraad geldt als voorwaarde voor zijn rechtsmacht dat de staat waar het misdrijf zou zijn gepleegd, en/of de staat waarvan de verdachte de nationaliteit bezit, partij is bij het Statuut dan wel ad hoc toestemming tot vervolging heeft gegeven (artikel 12, tweede lid, Statuut).

Wet internationale misdrijven

Verwijzend naar het arrest betreffende de Decembermoorden (HR 18 september NJ 2002, 559) en de *Separate Opinion* van rechter Guillaume bij de Yerodia-uitspraak van het IGH stelt de memorie van toelichting dat het uitoefenen van universele rechtsmacht zonder aanwezigheidsvereiste niet conform het internationale recht zou zijn (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 17-18). In het arrest betreffende de Decembermoorden beperkte de Hoge Raad de universele rechtsmacht die voortvloeit uit het folteringverdrag tot de situatie dat “de vermoedelijke dader zich ten tijde van zijn aanhouding in Nederland bevindt” (HR 18 september 2001, NJ 2002, 559, overweging 8.5). Een amendement om het aanwezigheidsvereiste te schrappen werd verworpen (*Kamerstukken II*, 2002-2003, 28 337, nr. 17).

Als ijkpunt voor de rechtsmacht geeft de aanhouding beter dan het instellen van een vervolging aan dat het bij deze vorm van rechtsmacht gaat om de plaats waar de verdachte wordt aangetroffen, aldus de memorie van toelichting (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 38-39). Volgens de memorie van toelichting brengt een redelijke toepassing van dit ijkpunt mee dat opsporingsactiviteiten mogen worden ontplooid en opsporingsbevoegdheden mogen worden uitgeoefend indien en zodra ernstige reden bestaat om te vermoeden dat de verdachte zich op Nederlands grondgebied bevindt: “Dit betekent bijvoorbeeld dat wanneer het ernstige vermoeden bestaat dat de verdachte zich in Nederland schuilhoudt, met het oog op zijn aanhouding door politie en openbaar ministerie opsporingsactiviteiten mogen plaatsvinden. Zonder zo’n vermoeden mogen naar het oordeel van de regering echter geen bevoegdheden worden uitgeoefend, aangezien geen reëel vooruitzicht van een vervolging hier te lande bestaat. Anderzijds gaat de regering er van uit dat indien eenmaal als gevolg van de aanhouding rechtsmacht is ontstaan en de verdachte zou daarna naar het buitenland ontkomen, de rechtsmacht blijft bestaan” (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 38-39).

In zo’n geval zou Nederland de uitlevering kunnen verzoeken aan de staat waar de verdachte wederom wordt aangehouden, teneinde hier de strafzaak te kunnen voortzetten (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 38-39). Een verzoek om uitlevering is echter niet mogelijk indien de verdachte zich nog nooit in handen van de Nederlandse justitie heeft bevonden; dan ontbreekt de voor de uitlevering aan Nederland vereiste rechtsmacht.

Het gekozen ijkpunt van rechtsmacht – het moment van aanhouding is beslissend voor de beoordeling of de verdachte zich in Nederland bevindt – brengt met zich dat geen *vervolgingshandelingen* mogen worden verricht zolang de verdachte niet is aangehouden, aangezien pas daardoor rechtsmacht ontstaat. Derhalve is, uitgaande van het in artikel 36a, eerste lid, Sv neergelegde vervolgingsbegrip, uitoefening van bevoegdheden uitgesloten waarvoor de medewerking van een rechterlijke autoriteit vereist is, zoals doorzoeking en verhoor van anonieme getuigen (126m, vierde lid, in verband met art. 126l, vierde lid, Sv; art. 97, tweede lid, Sv; art. 226a, eerste lid, Sv). Overigens werd een amendement om de bevoegdheid tot vervolging los te koppelen van die tot opsporing, waarvoor het aanwezigheidsvereiste dan niet zou gelden, verworpen (*Kamerstukken II*, 2002-2003, 28 337, nr. 11).

Voorafgaande aan vervolging kunnen opsporingshandelingen worden verricht “indien en zodra ernstige reden bestaat om te vermoeden dat de verdachte zich op Nederlands grondgebied bevindt”, aldus de memorie van toelichting (*Kamerstukken II*, 2001-2002, 28 337, nr. 3, blz. 38). In voorkomende gevallen – als de verdachte op korte termijn in Nederland zal arriveren of Nederland regelmatig

Wet internationale misdrijven

bezoekt – kan echter ook anticiperend onderzoek worden verricht, afhankelijk van de feitelijke achtergronden van de casus waarop de aangifte ziet (zie ook verslag wetgevingsoverleg. *Kamerstukken II*, 2002-2003, 28 337, nr. 22, blz. 10). Indien zo'n situatie zich voordoet overlegt de officier van justitie bij het Landelijk Parket met het Parket-Generaal (afd. BJZ) alvorens een beslissing te nemen. Het College van procureurs-generaal beslist vervolgens of anticiperend onderzoek moet worden verricht (Aanwijzing afdoening van aangiften met betrekking tot de strafbaarstellingen in de Wet internationale misdrijven, 1 december 2012, Stcrt. 2011, 22803. Deze Aanwijzing geldt tot 31 december 2015).

In de zaak Ayalon deed een Palestijnse klager aangifte van foltering tegen een voormalig hoofd van de Israëliëse veiligheidsdienst die Nederland kort bezocht om een lezing te geven. De officier van justitie bij het Landelijk Parket besloot geen strafrechtelijk onderzoek in te stellen. Hiertegen beklagde de aangever zich bij het gerechtshof Den Haag. Het gerechtshof oordeelde echter dat de officier van justitie – na het vertrek van de beklagde uit Nederland – in redelijkheid had kunnen besluiten tegen de beklagde geen strafrechtelijk onderzoek in te stellen en wees het beklag af. Het gerechtshof oordeelde dat Nederland na het vertrek van de beklagde uit Nederland geen rechtsmacht had, omdat het openbaar ministerie in de zeer korte tijd dat de beklagde in Nederland had verbleven geen nader onderzoek had gedaan of had kunnen doen en omdat niet aannemelijk was geworden dat beklagde zich in de toekomst wederom in Nederland zou bevinden (gerechtshof Den Haag, 26 oktober 2009, *LJN BK1478*, NJ 2010, 11 m. nt. A.H. Klip).

3. Passief nationaliteitsbeginsel

Voor het vestigen van rechtsmacht op grond van artikel 2, eerste lid, onder b, is aanwezigheid van de verdachte in Nederland niet vereist; het feit dat het slachtoffer van een misdrijf onder de WIM Nederlander is, is op zichzelf een voldoende aanknopingspunt. Het passief nationaliteitsbeginsel (beschermingsbeginsel) is door de Nederlandse wetgever ook gehanteerd bij de invoering van de strafbaarstelling van genocide in de (inmiddels ingetrokken) Uitvoeringswet genocideverdrag.

4. Actief nationaliteitsbeginsel

Het vereiste van dubbele strafbaarheid is niet van toepassing op artikel 2, eerste lid, onder c. De uitbreiding van deze bepaling tot ingezetenen (vgl. artikel 5a Sr) is voornamelijk niet van toepassing bij de Wet internationale misdrijven. Dit verandert mogelijk als het voorstel van wet inzake de herziening van de regels betreffende extraterritoriale rechtsmacht in strafzaken wordt aangenomen (*Kamerstukken II*, 2012/13, 33572 nr. 2).

De vestiging van rechtsmacht op basis van het actief nationaliteitsbeginsel vindt ook erkenning in de rechtsmacht van het Internationaal Strafhof, waar die onder meer bestaat wanneer in een bepaalde zaak de nationaliteitsstaat van de verdachte partij is bij het Statuut van het Strafhof dan wel ad hoc de rechtsmacht van het Strafhof heeft aanvaard (zie artikel 12, tweede lid, Statuut).

Wet internationale misdrijven

5. Naturalisatiebepaling

Vervolging op basis van het actief nationaliteitsbeginsel kan ook plaatshebben indien de verdachte eerst na het begaan van het misdrijf Nederlander wordt. Het aanwezigheidsvereiste vervalt dan alsnog omdat dit vereiste alleen van toepassing is bij vervolging op grond van universele rechtsmacht.

Artikel 2, derde lid, komt overeen met artikel 5, tweede lid, Sr (“De vervolging kan ook plaatshebben, als de verdachte eerst na het feit Nederlander wordt”).

6. Literatuur

- H. Bevers, ‘Wet internationale misdrijven’, in: *Internationaal strafrecht, Tekst en commentaar* (D.J.M.W. Paridaens-van der Stoel, red.), Kluwer 2011, blz. 1885-1945.
- G.L. Coolen, ‘Het wetsvoorstel internationale misdrijven’, *MRT* 2002, blz. 373-384.
- M.M. Dolman, ‘De Wet internationale misdrijven: implicaties voor het nationale strafrecht’, *MRT* 2004, blz. 45-80.
- J. D. Handmaker, ‘Annotation to Al Shami v Ayalon, Appeal judgment’, in: *Oxford Reports on International Law in Domestic Courts*, ILDC 673 (NL 2009).
- R. van Elst & M. Boot, ‘De wet internationale misdrijven: enkele knelpunten en mogelijke verbeteringen’, *NJB* 2002, blz. 1742-1750.
- A.H. Klip, ‘Komt er een eind aan de nationale strafvervolging van internationale misdrijven?’, in: *Iets bijzonders. Liber amicorum Prof. Jhr. Mr. M. Wladimiroff*, Den Haag: SDU 2002, blz. 263-279.
- A.H.J. Swart, ‘Universaliteit’, in: *Iets bijzonders. Liber amicorum Prof. Jhr. Mr. M. Wladimiroff*, Den Haag: SDU 2002, blz. 243-262.

Wet internationale misdrijven

§ 2 Strafbepalingen

Artikel 3

1. Hij die met het oogmerk om een nationale, etnische of godsdienstige groep, dan wel een groep behorend tot een bepaald ras, geheel of gedeeltelijk, als zodanig te vernietigen:

- a. leden van de groep doodt;
- b. leden van de groep zwaar lichamelijk of geestelijk letsel toebrengt;
- c. opzettelijk aan de groep levensomstandigheden oplegt die op haar gehele of gedeeltelijke lichamelijke vernietiging zijn gericht;
- d. maatregelen neemt, welke tot doel hebben geboorten binnen de groep te voorkomen; of
- e. kinderen van de groep onder dwang overbrengt naar een andere groep, wordt als schuldig aan genocide gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste dertig jaren of geldboete van de zesde categorie.

2. De samenspanning en de opruiing tot genocide die in het openbaar, mondeling of bij geschrift of afbeelding, plaatsvindt, worden gestraft gelijk de poging.

1. Wetsgeschiedenis

De maximale tijdelijke gevangenisstraf voor genocide is bij amendement (Kamerstukken II, 2002-2003, 28 337, nr. 12) op 30 jaar gesteld in plaats van 20 jaar, hetgeen aansluit op de strafmaxima in het Statuut Internationaal Strafhof en de Uitvoeringswet Internationaal Strafhof voor de tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen (art. 67, tweede lid, Uitvoeringswet Internationaal Strafhof, *Stb.* 2002, 314). Ook is de hoogte van de mogelijke geldboete verhoogd van de vijfde naar de zesde categorie (780.000 euro).

Voor het overige is de redactie van dit artikel overeenkomstig het oorspronkelijke wetsvoorstel.

2. Inleidende opmerkingen

Voor de strafbaarstelling van genocide sluit art. 3, eerste lid aan bij de definitie die is opgenomen in het Genocideverdrag van 1948 (Verdrag inzake de voorkoming en de bestraffing van genocide [Trb. 1960, 32], evenals overigens bij de definitie in de ingetrokken Uitvoeringswet genocideverdrag [Wet van 2 juli 1964, *Stb.* 243]. De Statuten van het Joegoslavië Tribunaal (art. 4, Veiligheidsraadresolutie 827 van 25 mei 1993), het Rwanda Tribunaal (art. 2, Veiligheidsraadresolutie 955 van 8 november 1994), en het Internationaal Strafhof bevatten dezelfde definitie (art. 6, Trb. 2000, 120).

Voor de invulling van de delictsbestanddelen en voor het trekken van grenzen van strafrechtelijke aansprakelijkheid dient de Nederlandse rechter zich te oriënteren op het internationale recht dienaangaande, zoals onder andere neergelegd in het Statuut van het Internationaal Strafhof en de op de voet van artikel 9 van het Statuut van het Strafhof opgestelde *Elements of Crimes* (VN-document PCNICC/2000/INF/3/Add.2), die dienen als hulpmiddel bij de interpretatie van de misdrijven (Kamerstukken II, 28 337, nr. 3, blz 5).

Wet internationale misdrijven

3. Oogmerk

Kenmerkend voor genocide is het oogmerk van de dader om een nationale, etnische, raciale of religieuze groep als zodanig geheel of gedeeltelijk te vernietigen. In de definitie wordt een aantal handelingen omschreven die dit doel kunnen bewerkstelligen (zie verder het commentaar onder aant. 6). Als dit oogmerk ontbreekt kan sprake zijn van misdrijven tegen de menselijkheid of van oorlogsmisdrijven. In de Elements of Crimes inzake genocidale handelingen wordt gesteld dat “*the conduct took place in the context of a manifest pattern of similar conduct directed against that group or was conduct that could itself effect such destruction*” (VN-document PCNICC/2000/INF/3/Add.2, blz. 6-8). Dit is een contextueel element waarbij de vraag in hoeverre de dader op de hoogte moet zijn geweest van deze omstandigheden aan de rechter wordt overgelaten: “*the appropriate requirement, if any, for a mental element regarding this circumstance will need to be decided by the (International Criminal) Court on a case-by-case basis*”, VN-document PCNICC/2000/INF/3/Add.2, blz. 6.

De aanwezigheid van het genocidale oogmerk kan worden afgeleid uit een aantal factoren. De rechtbank Den Haag heeft, onder verwijzing naar de rechtspraak van het Joegoslavië-tribunaal en het Rwanda-tribunaal, in de zaken-Van Anraat en -Basebya een opsomming gegeven van omstandigheden die hierbij in aanmerking kunnen worden genomen: het algemene kader waarin de feiten zich hebben voorgedaan; de omstandigheid dat de beschermde groep systematisch het slachtoffer is geworden van andere onrechtmatige handelingen; de schaal waarop de misdrijven zijn gepleegd; het systematisch treffen van slachtoffers vanwege hun lidmaatschap van een bepaalde groep; de herhaling van vernietigende en discriminatoire handelingen; het aantal slachtoffers; de wijze waarop de misdrijven zijn gepleegd; het gebied waarin de dader actief was; het evidente opzet van de dader om zijn slachtoffers van het leven te beroven; de ernst van de gepleegde genocidale handelingen; de frequentie van de genocidale handelingen in een bepaald gebied; het algemene politieke kader waarin de misdrijven zijn gepleegd, en uitlatingen gedaan door de pleger ten aanzien van de positie en/of het lot van de beschermde groep. Er zal bij een dergelijke bewijsconstructie dan wel onomstotelijk moeten komen vast te staan dat een genocidaal oogmerk de enig mogelijke verklaring is van de in aanmerking genomen omstandigheden (Rb. Den Haag 23 december 2005, LJN AV6353; Rb. Den Haag 1 maart 2013, LJN BZ4292).

Een plan of beleid is geen delictsbestanddeel; aan genocide behoeft geen plan ten grondslag te liggen (Prosecutor v. Jelusic, judgment. Appeals Chamber, IT-95-10-A, 5 juli 2001, para. 48). Al is genocide nauwelijks voorstelbaar zonder betrokkenheid van een staat of organisatie, toch vormt betrokkenheid van een staat of organisatie geen delictsbestanddeel. In de praktijk zal zulke betrokkenheid echter wel kunnen bijdragen aan het vaststellen van het genocidale oogmerk. Voor genocide is evenmin vereist dat de dader een specifieke hoedanigheid bezit, maar ook dit zal kunnen bijdragen aan het bewijs van het genocidale oogmerk. Zo stelt het arrestatiebevel van het Internationale Strafhof tegen president Al Bashir van Sudan hem als zodanig aansprakelijk voor genocide (Second Warrant of Arrest for Omar Hassan Ahmad Al Bashir, ICC-02/05-01/09, 12 juli 2010).

Wet internationale misdrijven

4. Groepen

Artikel 3, eerste lid, beperkt de strafbaarstelling van genocide tot misdrijven gepleegd tegen een limitatief aantal opgesomde groepen: nationale, etnische, godsdienstige en raciale groepen. Bij de totstandkoming van het Genocideverdrag werden hun stabiliteit en permanente karakter beschouwd als kenmerken van deze groepen.

De inhoud en reikwijdte van de begrippen “nationaal”, “etnisch”, “godsdienstig” en “raciaal” worden in het Genocideverdrag van 1948 niet nader omschreven, evenmin als in het Statuut van het Internationaal Strafhof of in de *Elements of Crimes*. De term “nationale groep” is door het Rwanda-tribunaal gedefinieerd als “*a collection of people who are perceived to share a legal bond based on common citizenship, coupled with reciprocity of rights and duties*” (Prosecutor v. Akayesu, Judgment, Trial Chamber, para. 512). De term “*racial group*” werd in hetzelfde vonnis gebaseerd op “*the hereditary physical traits often identified with a geographical region, irrespective of linguistic, cultural, national or religious factors*” (ibidem, para. 514). Tribale groepen of stammen kunnen vallen onder de term “etnisch” (International Law Commission, 1996 Draft Code of Crimes, VN-document A/51/10 (1996), blz. 89). Het Rwanda-tribunaal heeft gesteld dat de opsomming van groepen alle stabiele en permanente groepen omvat, “*constituted in a permanent fashion and membership of which is determined by birth*” (Prosecutor v. Akayesu, Judgment, Trial Chamber, ICTR-96-4-T, 2 september 1998, paras. 516 en 701).

In de strafbaarstelling ontbreken echter sociale en politieke groepen, alsmede groepen gedefinieerd op basis van seksuele voorkeur. Ten tijde van de onderhandelingen over het Genocideverdrag heeft Nederland krachtig voor de opname van politieke groepen gepleit omdat “een concessie op een zo essentieel punt het verdrag voor een zeer belangrijk deel zijn waarde zou ontnemen” (*Kamerstukken II*, 1961-1962, 6612 [R262], nr. 3, blz. 3). De Franse wetgever heeft deze lacune gevuld door genocide ook strafbaar te stellen indien zij is gericht tegen een naar enig ander criterium gedefinieerde groep (art. 211-1 *Code Pénal*). Een amendement om sociale en politieke groepen aan de Nederlandse strafbaarstelling toe te voegen (*Kamerstukken II*, 2003, 28 337, nr. 14) werd niet aangenomen. Misdrijven gericht tegen andere dan in art. 3 genoemde groepen zouden vervolgd kunnen worden als misdrijf tegen de menselijkheid.

In de *Elements of Crimes* wordt onderhavig delictsbestanddeel als objectief criterium gehanteerd: de persoon of het slachtoffer “*must belong to a particular national, ethnical, racial or religious group*” (zie het tweede element bij art. 6, sub a t/m e *Elements of Crimes*). De rechtspraak van het Joegoslavië-tribunaal en het Rwanda-tribunaal laat echter ook ruimte voor een subjectief criterium. Dat betekent dat ook sprake kan zijn van genocide wanneer de dader zijn slachtoffer identificeert als lid van een andere groep dan de nationale, etnische, raciale of religieuze groep waarmee de dader zichzelf identificeert (Prosecutor v. Kayishema and Ruzindana, Judgment, Trial Chamber, ICTR-95-1-T, 21 mei 1999, para. 98; Prosecutor v. Rutaganda, Judgment, Trial Chamber, ICTR-96-3-T, 6 december 1999, para. 55).

Wet internationale misdrijven

5. Geheel of gedeeltelijk; omvang van de bedoelde vernietiging

Voor de vraag of sprake is van genocide is het resultaat van een genocidale handeling, bijvoorbeeld doodslag, niet relevant. Niet vereist is dat een specifieke groep daadwerkelijk geheel of gedeeltelijk vernietigd is.

Het oogmerk dient gericht te zijn op de gehele of gedeeltelijke vernietiging van een groep. Genocide kan gepleegd worden ten aanzien van slechts een deel van de groep, bijvoorbeeld het leiderschap van de groep in samenhang met misdrijven tegen andere leden van de groep (Prosecutor v. Jelisić, Judgment, Trial Chamber, IT-95-10-T, 14 december 1999, para. 82). Genocide kan ook gepleegd worden ten aanzien van het deel van een groep dat in een bepaalde buurt woont. Het moet dan wel gaan om een aanzienlijk aantal personen (Rb. Den Haag 1 maart 2013, *LJN BZ4292*).

De strafbaarstellingen van de opgesomde handelingen in het eerste lid, onder a t/m e, zijn in het meervoud gesteld (“leden van de groep”, “kinderen”). De *Elements of Crimes* spreken van misdrijven gepleegd tegen “one or more persons”, hetgeen impliceert dat ook een enkele handeling kan worden gekwalificeerd als genocide, waarbij de inleiding op deze *Elements* stelt dat “the conduct took place in the context of a manifest pattern of similar conduct directed against that group or was conduct that could itself effect such destruction”.

6. Misdrijven – genocidale handelingen

De opsomming van genocidale handelingen is overgenomen uit het Genocideverdrag van 1948 (Trb. 1960, 32). Dezelfde opsomming is neergelegd in de Statuten van het Joegoslavië-tribunaal (art. 4, Veiligheidsraadresolutie 827 van 25 mei 1993), het Rwanda-tribunaal (art. 2, Veiligheidsraadresolutie 955 van 8 november 1994) en van het Internationaal Strafhof (art. 6, Trb. 2000, 120).

Opzettelijk doden. Het eerste lid, onder a, betreft moord en doodslag. De *Elements of Crimes* hanteren de term “killed” als synoniem voor “caused death”.

Zwaar lichamelijk of geestelijk letsel. Het eerste lid, onder b vereist niet dat het lichamelijke of geestelijke letsel van zodanige aard was dat het de groep daadwerkelijk met geheel of gedeeltelijke vernietiging bedreigde. Verkrachting en seksueel geweld zijn aangemerkt als genocidale handelingen omdat zij zwaar lichamelijk en geestelijk letsel veroorzaken in de zin van de Genocideconventie van 1948 (Prosecutor v. Akayesu, Judgment Trial Chamber, para. 731). Ook de *Elements of Crimes* geven aan dat behalve marteling ook verkrachting, seksueel geweld, of inhumane of vernederende behandeling zwaar lichamelijk of geestelijk letsel kan veroorzaken.

Levensomstandigheden. De opgelegde omstandigheden moeten zijn gericht op het veroorzaken van de dood van leden van de groep met het oogmerk deze groep geheel of gedeeltelijk te vernietigen. Hierbij gaat het ook om methoden die niet onmiddellijk tot de dood van groepsleden leidt, zoals het beperken van noodzakelijke medische voorzieningen, systematische huisuitzettingen en gebrek aan gedegen huisvesting, kleding, hygiëne en medische zorg, of excessief werk of fysieke uitputting (Prosecutor v. Akayesu, Judgment, Trial Chamber, para. 506; Prosecutor v. Kayishema and Ruzindana, Judgment, Trial Chamber, paras. 115-116).

Voorkomen van geboorten binnen de groep. Deze bepaling ziet met name op gedwongen sterilisatie en gedwongen abortus. Vrijwillige geboortebepalende maatregelen – als onderdeel van een sociaal beleid van een land – vallen niet onder

Wet internationale misdrijven

deze bepaling. Dit wordt duidelijk uit de Engelse terminologie “*imposing measures*”, die in deze Wet is vertaald met “het nemen van maatregelen”. De bedoelde maatregelen kunnen zowel fysiek als mentaal van aard zijn. Voorbeelden van “maatregelen” zijn verkrachting, seksuele verminking en het verbod om te trouwen, omdat deze maatregelen kunnen leiden tot de onmogelijkheid van voortplanting (Prosecutor v. Akayesu, Judgment, Trial Chamber, paras. 507-508; Prosecutor v. Kayishema en Ruzindana, Judgment, Trial Chamber, para. 117).

Kinderen onder dwang overbrengen. Artikel 3, eerste lid, sub e vertaalt de terminologie “*forcibly transferring children to another group*” in “kinderen onder dwang [overbrengen] naar een andere groep”. De Uitvoeringswet genocideverdrag (Stb. 1964, 243) bevatte de term “gewelddadig”. Ook zonder fysiek geweld kunnen kinderen, bijvoorbeeld door dreiging met zulk geweld of dwang, naar een andere groep worden overgebracht. De memorie van toelichting verwijst hierbij naar de *Elements of Crimes* bij het Statuut van het Internationaal Strafhof; volgens het Statuut kunnen dwang, dreiging met fysiek geweld of dwang bijvoorbeeld veroorzaakt worden door vrees voor geweld, overmacht, vrijheidsbeneming, psychologische onderdrukking of misbruik van macht jegens personen, evenals door misbruik van een door dwang gedomineerde omgeving (*Kamerstukken II, 2002-2003, 28 337, nr. 3, blz. 40*). Het onder dwang overbrengen van volwassenen, in het bijzonder wanneer dit scheiding van familieleden met zich meebrengt, kan onder omstandigheden onder het eerste lid, onder c worden gebracht. Ook is denkbaar dat het onder dwang overbrengen van volwassenen naar een andere groep als een misdrijf tegen de menselijkheid kan worden aangemerkt.

7. Samenspanning en opruiing

De begrippen samenspanning en opruiing hebben dezelfde betekenis als in het Wetboek van strafrecht. Samenspanning en opruiing tot genocide worden gestraft met dezelfde straf als poging. Dat betekent dat de strafmaxima twee derden van de tegen het voltooide misdrijf bedreigde maxima bedragen; ter zake van een met levenslange gevangenisstraf bedreigd misdrijf kan ten hoogste gevangenisstraf voor de duur van twintig jaar worden opgelegd (art. 45, tweede en derde lid, Sr). In veel gevallen komt dit neer op een hoger strafmaximum dan in het Wetboek van Strafrecht voor samenspanning en opruiing geldt (art. 96 en 131 Sr).

De bepaling inzake samenspanning is ontleend aan artikel 1, tweede en derde lid, van de Uitvoeringswet genocideverdrag (Stb. 1964, 243). De onderhavige strafbaarstelling is echter ruimer dan in het Statuut (art. 25, derde lid, sub 3 Statuut), nu – naar uit art. 80 Sr volgt – geen “overt acts” vereist zijn: er behoeft geen uitvoering gegeven te zijn aan de overeenkomst het misdrijf te plegen (zie over samenspanning verder het commentaar op art. 1, derde lid, van deze Wet, aant. 10).

De opruiing tot genocide is mede gebaseerd op artikel 25, derde lid, onder e. Statuut van het Strafhof, waarin het rechtstreeks en openlijk anderen aanzetten tot het plegen van genocide wordt genoemd. Voor opruiing tot genocide is vereist dat de opruijer zelf het oogmerk op genocide heeft gehad (The Prosecutor v. J.-P. Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, Judgment, Trial Chamber, para. 560).

De rechtbank Den Haag oordeelde in de zaak Basebya dat hoewel “rechtstreeks” geen bestanddeel is van artikel 131 van het Wetboek van Strafrecht, ook in het Nederlandse strafrecht vereist is dat er een duidelijke relatie bestaat tussen de opruiende woorden en het strafbare feit. De rechtbank Den Haag oordeelde in deze

Wet internationale misdrijven

zaak tevens dat het begrip “publiek” uit het internationale strafrecht niet afwijkt van het Nederlandse delictsbestanddeel “in het openbaar” en dat hiervoor niet vereist is dat sprake is van een omvangrijk publiek of van massacommunicatie (Rb. Den Haag 1 maart 2013, *LJN BZ4292*).

Ook verspreiding van informatie via internet kan een vorm zijn waarin opruiing in de zin van artikel 3, tweede lid, kan plaatsvinden, ook wanneer dat gebeurt via zogenaamde nieuwsgroepen. Op zich kan ook reeds van openbaarheid sprake zijn wanneer een toetredingshandeling nodig is om tot de informatie toegang te verkrijgen (memorie van antwoord, *Kamerstukken I*, 2002-2003, 28 337, nr. 108b, blz. 9).

8. Literatuur

- H. Bevers, ‘Wet internationale misdrijven’, in: *Internationaal strafrecht, Tekst en commentaar* (D.J.M.W. Paridaens-van der Stoel, red.), Kluwer 2011, blz. 1885-1945.
- M. Boot, *Genocide, Crimes Against Humanity, War Crimes: Nullum Crimen Sine Lege and the Subject Matter Jurisdiction of the International Criminal Court*, Antwerpen: Intersentia 2002.
- M.M. Dolman, ‘De Wet internationale misdrijven: implicaties voor het nationale strafrecht’, *MRT* 2004, blz. 45-80.
- L.J. van den Herik, *The Contribution of the Rwanda Tribunal to the Development of International Law*, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff 2005.
- H.G. van der Wilt, ‘Genocide, Complicity in Genocide and International v. Domestic Jurisdiction, Reflections on the Van Anraat case’, *Journal of International Criminal Justice* 2006, blz. 239-257.
- W. A. Schabas, *Genocide in International Law: the crime of crimes*, Cambridge: Cambridge University Press 2000.
- O. Triffterer (ed.), *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court: Observer’s Notes, Article by Article*, Oxford: Beck/Hart, 2008.

Wet internationale misdrijven

Artikel 4

1. Als schuldig aan een misdrijf tegen de menselijkheid wordt gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste dertig jaren of geldboete van de zesde categorie, hij die een van de volgende handelingen begaat, indien gepleegd als onderdeel van een wijdverbreide of stelselmatige aanval gericht tegen een burgerbevolking, met kennis van de aanval:

- a. opzettelijk doden;
- b. uitroeiing;
- c. slavernij;
- d. deportatie of onder dwang overbrengen van bevolking;
- e. gevangenneming of andere ernstige beroving van de lichamelijke vrijheid in strijd met fundamentele regels van internationaal recht;
- f. marteling;
- g. verkrachting, seksuele slavernij, gedwongen prostitutie, gedwongen zwangerschap, gedwongen sterilisatie, of enige andere vorm van seksueel geweld van vergelijkbare ernst;
- h. vervolging van een identificeerbare groep of collectiviteit op politieke gronden, omdat deze tot een bepaald ras of een bepaalde nationaliteit behoort, op etnische, culturele of godsdienstige gronden, op grond van geslacht of op andere gronden die universeel zijn erkend als ontoelaatbaar krachtens internationaal recht, in verband met een in dit lid bedoelde handeling of enig ander misdrijf omschreven in deze wet; gedwongen verdwijning van personen;
- i. gedwongen verdwijning van een persoon;
- j. apartheid;
- k. andere onmenselijke handelingen van vergelijkbare aard waardoor opzettelijk ernstig lijden of ernstig lichamelijk letsel of schade aan de geestelijke of lichamelijke gezondheid wordt veroorzaakt.

2. In dit artikel wordt verstaan onder:

- a. aanval gericht tegen een burgerbevolking: een wijze van optreden die met zich brengt het meermalen plegen van in het eerste lid bedoelde handelingen tegen een burgerbevolking ter uitvoering of voortzetting van het beleid van een staat of organisatie, dat het plegen van een dergelijke aanval tot doel heeft;
- b. slavernij: de uitoefening op een persoon van een of alle bevoegdheden verbonden aan het recht van eigendom, met inbegrip van de uitoefening van dergelijke bevoegdheid bij mensenhandel, in het bijzonder handel in vrouwen en kinderen;
- c. vervolging: het opzettelijk en in ernstige mate ontnemen van fundamentele rechten in strijd met het internationaal recht op grond van de identiteit van de groep of collectiviteit;
- d. gedwongen verdwijning van een persoon: het arresteren, gevangen houden, afvoeren of elke andere vorm van vrijheidsontneming van een persoon door of met de machtiging, ondersteuning of bewilliging van een staat of politieke organisatie, gevolgd door een weigering een dergelijke vrijheidsontneming te erkennen of informatie te verstrekken over het lot of de verblijfplaats van die persoon of door verhulling van dat lot of die verblijfplaats, waardoor deze buiten de bescherming van de wet wordt geplaatst.

3. Onder “uitroeiing” wordt in dit artikel mede verstaan: het opzettelijk opleggen van levensomstandigheden, onder andere de onthouding van toegang tot voedsel en geneesmiddelen, gericht op de vernietiging van een deel van een bevolking.

Wet internationale misdrijven

1. Wetsgeschiedenis

Art. 4 van de WIM is laatstelijk gewijzigd bij de inwerkingtreding van de Wet tot uitvoering van het op 20 december 2006 te New York tot stand gekomen Internationaal Verdrag inzake de bescherming van alle personen tegen gedwongen verdwijningen (Wet van 4 november 2010, *Stb.* 2010, 773). Naast de nieuwe strafbaarstelling van gedwongen verdwijning als zelfstandig misdrijf in art. 8 van de WIM werd de reeds bestaande strafbaarstelling van gedwongen verdwijning als misdrijf tegen de menselijkheid uitgebreid.

De maximale tijdelijke gevangenisstraf voor misdrijven tegen de menselijkheid werd bij amendement (*Kamerstukken II*, 2002-2003, 28 337, nr. 12) reeds op 30 jaar gesteld in plaats van 20 jaar, hetgeen aansluit op de strafmaxima in het Statuut Internationaal Strafhof en de Uitvoeringswet Internationaal Strafhof voor de tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen (art. 67, tweede lid, Uitvoeringswet Internationaal Strafhof, *Stb.* 2002, 314). Ook is de hoogte van de mogelijke geldboete verhoogd van de vijfde naar de zesde categorie (780.000 euro).

2. Inleidende opmerkingen

Misdrijven tegen de menselijkheid waren tot de inwerkingtreding van de WIM niet als zodanig strafbaar gesteld in het Nederlandse strafrecht. Alleen misdrijven tegen de menselijkheid begaan in het kader van de Tweede Wereldoorlog zijn in 1947 strafbaar gesteld (artikel 27a Besluit Buitengewoon Strafrecht, wetsbesluit van 22 december 1943, *Stb.* D (1944) 61, zoals gewijzigd bij Wet van 10 juli 1947, *Stb.* H (1947) 233). Voor de definitie werd in 1947 verwezen naar artikel 6(c) van het Statuut van het Neurenberg Tribunaal. Voor de huidige algemene strafbaarstelling van misdrijven tegen de menselijkheid sluit artikel 4, eerste lid, van de WIM vrijwel letterlijk aan bij de definitie die is opgenomen in artikel 7, eerste lid, van het Statuut van het Internationaal Strafhof. Opmerkelijk is dat het tweede en derde lid van artikel 4 van de WIM afwijken van het tweede en derde lid van artikel 7 van het Statuut. In het Statuut wordt in artikel 7, tweede lid, een aantal begrippen die in het eerste lid worden gebruikt verder uitgelegd en betreft het derde lid de betekenis van het woord “gender”. Artikel 4, tweede lid, van de WIM is grotendeels gelijk aan het tweede lid van artikel 7 van het Statuut, maar enkele begrippen zijn achterwege gelaten, te weten uitroeiing, deportatie of onder dwang overbrengen van een bevolking, marteling, gedwongen zwangerschap, en apartheid. Behalve uitroeiing zijn definities van deze begrippen te vinden in artikel 4, eerste lid, van de WIM onder sub c, d, f en g. Uitroeiing wordt niet gedefinieerd, maar artikel 4, derde lid, van de WIM geeft wel een voorbeeld van uitroeiing. Aangezien dit voorbeeld van uitroeiing in het derde lid in tegenstelling tot de definities van het tweede lid geen volledige uitleg van het begrip is, lijkt het gerechtvaardigd dat deze niet in het lid met de definities, maar in een apart lid is opgenomen in de WIM in tegenstelling tot het Statuut van het Internationaal Strafhof. Het begrip “gender” wordt niet nader gedefinieerd in de WIM.

In tegenstelling tot het Genocideverdrag van 1948 (Verdrag inzake de voorkoming en de bestraffing van genocide, *Trb.* 1960, 32) bestond er tot de aanneming van het Statuut van het Internationaal Strafhof geen verdrag met een algemeen geldende definitie van misdrijven tegen de menselijkheid. De definities zoals opgenomen in het Statuut van het Joegoslavië Tribunaal (artikel 5, Veiligheidsraadresolutie 827 van 25 mei 1993) en het Rwanda Tribunaal (artikel 3,

Wet internationale misdrijven

Veiligheidsraadresolutie 955, 8 november 1994) verschillen onderling en wijken ook af van de definitie die het Internationaal Strafhof hanteert. Ondanks de uiteenlopende definities die de verschillende internationale tribunalen hanteren, verwijst de regering voor de interpretatie van het begrip misdrijven tegen de menselijkheid naar de jurisprudentie van het Joegoslavië en het Rwanda Tribunaal. Dit is een dynamische verwijzing waarbij de verwachting wordt uitgesproken dat de jurisprudentie zich nog verder zal ontwikkelen (*Kamerstukken II 2002/03*, 28 337, nr. 6, blz. 7). De jurisprudentie van de Tribunalen kan niet direct gevolgd worden op specifieke punten waar de WIM-definitie expliciet stringenter is. Dit is het geval bij de definitie van vervolging in artikel 4, eerste lid, sub h, van de WIM waar vereist wordt dat de daad van vervolging wordt begaan “in verband met een in dit lid bedoelde handeling of enig ander misdrijf omschreven in deze wet”. Dit vereiste wordt niet gesteld in de Statuten van de Tribunalen en vloeit ook niet voort uit de jurisprudentie van deze Tribunalen. Een tweede belangrijk voorbeeld waar de WIM-definitie strengere eisen stelt dan de jurisprudentie van de Tribunalen, betreft de definitie van een “aanval gericht tegen een burgerbevolking”. De definitie zoals gegeven in artikel 4, tweede lid, sub a, van de WIM vereist dat deze aanval wordt gepleegd “ter uitvoering of voortzetting van het beleid van een staat of organisatie, dat het plegen van een dergelijke aanval tot doel heeft”. Dit beleidsvereiste vloeit niet ondubbelzinnig voort uit de jurisprudentie van de Tribunalen.

Wat betreft de interpretatie kan voorts worden opgemerkt dat de *Elements of Crimes*, die dienen als hulpmiddel bij de interpretatie van de misdrijven (VN-Document PCNICC/2000/INF/3/Add.2), expliciet aangeven dat misdrijven tegen de menselijkheid restrictief geïnterpreteerd moeten worden. Het is van belang te benadrukken dat de *Elements of Crimes* een hulpmiddel zijn voor de interpretatie van het Statuut, in eerste instantie voor de rechters van het Internationaal Strafhof. De *Elements of Crimes* zijn niet uit zichzelf bindend (artikel 9 van het Statuut van het Internationaal Strafhof).

3. De drempel: onderdeel van een wijdverbreide of stelselmatige aanval gericht tegen een burgerbevolking, met kennis van de aanval

Misdrijven tegen de menselijkheid worden van gewone misdrijven onderscheiden door het drempelvereiste (*chapeau requirement*). Een daad kan alleen dan als misdrijf tegen de menselijkheid worden aangemerkt als deze gepleegd wordt als onderdeel van een wijdverbreide of stelselmatige aanval gericht tegen een burgerbevolking, met kennis van de aanval. Andere drempelvoorwaarden zoals discriminatoire opzet of een band met een gewapend conflict zijn in de internationale onderhandelingen van het Statuut van het Internationaal Strafhof terzijde gelegd. Deze voorwaarden kunnen wel teruggevonden worden in respectievelijk het Statuut van het Rwanda Tribunaal en het Statuut van het Joegoslavië Tribunaal.

Een wijdverbreide of stelselmatige aanval

Het contextuele element van “een wijdverbreide of stelselmatige aanval” wordt ook vereist in de definitie van misdrijven tegen de menselijkheid zoals opgenomen in het Statuut van het Rwanda Tribunaal, maar kan niet worden teruggevonden in de definitie van het Statuut van het Joegoslavië Tribunaal. Volgens vaste jurisprudentie van het Joegoslavië Tribunaal moet echter wel aan dit vereiste worden voldaan

Wet internationale misdrijven

(*Mrksic, Radic and Sljivancanin* Judgement, Trial Chamber, IT-95-13/1, 27 september 2007, § 434).

De term “wijdverbreid” verwijst naar de grootschaligheid van de aanval en het aantal slachtoffers. In de *Limaj* uitspraak, achtte het Joegoslavië Tribunaal de situatie waarin tussen de 100 en 140 mensen waren ontvoerd door Kosovaarse Vrijheidsstrijders (“Kosovo Liberation Army”) niet wijdverbreid, gelet op de omvang van de Kosovaarse bevolking in haar geheel (*Limaj, Bala and Musliu* Judgement, Trial Chamber, IT-03-66, 30 november 2005, § 210). De term “stelselmatig” verwijst naar de organisatie achter de aanval en de onwaarschijnlijkheid dat de aanval een willekeurige gebeurtenis was (*Blaskic* Appeal Judgement, Appeals Chamber, IT-95-14, 29 juli 2004, § 101). Een patroon van misdrijven bestaand uit een niet-willekeurige, regelmatige herhaling van vergelijkbaar misdadig gedrag kan wijzen op stelselmatigheid (*Blaskic* Appeal Judgement, Appeals Chamber, IT-95-14, 29 juli 2004, § 101). Alleen de aanval dient wijdverbreid of stelselmatig te zijn. De individuele handelingen zoals opgenoemd in artikel 4, eerste lid, sub a tot en met k, hoeven niet door de dader zelf op wijdverbreide of stelselmatig wijze te worden gepleegd, maar dienen enkel deel uit te maken van een wijdverbreide of stelselmatische aanval. De begrippen “wijdverbreid” en “stelselmatig” zijn relatief en afhankelijk van de burgerbevolking die onderwerp is van de aanval. Voor een correcte toepassing van de begrippen dient eerst de burgerbevolking geïdentificeerd te worden. Of de aanval wijdverbreid of stelselmatig was wordt bepaald aan de hand van de middelen, methoden, en het resultaat van de aanval. Factoren die verder een rol kunnen spelen, zijn de gevolgen van de aanval op de aangevallen bevolking, het aantal slachtoffers, de eventuele deelname van ambtenaren of autoriteiten en identificeerbare patronen van misdrijven (*Kunarac, Kovac and Vukovic* Appeal Judgement, Appeals Chamber, IT-96-23&23/1, 12 juni 2002, § 95).

Het woord “aanval” in de definitie van misdrijven tegen de menselijkheid vereist niet het bestaan van een gewapend conflict (*Kunarac, Kovac and Vukovic* Appeal Judgement, Appeals Chamber, IT-96-23&23/1, 12 juni 2002, § 86). Misdrijven tegen de menselijkheid kunnen ook in vredetijd worden gepleegd (*Kamerstukken II 2002/03, 337, nr. 6, blz. 30*). De “aanval” hoeft niet een militaire aanval te zijn (*Elements of Crimes*, VN-Document PCNICC/2000/INF/3/Add.2, blz. 9). Het woord “aanval” wordt uitgelegd in artikel 4, tweede lid, van de WIM, namelijk “een wijze van optreden die met zich brengt het meermalen plegen van in het eerste lid bedoelde handelingen tegen een burgerbevolking ter uitvoering of voortzetting van het beleid van een staat of organisatie, dat het plegen van een dergelijke aanval tot doel heeft.” (Zie ook *Elements of Crimes*, VN-Document PCNICC/2000/INF/3/Add.2, blz. 9). Deze uitleg is iets specifiekere dan de jurisprudentie van de *ad hoc* Tribunalen, waarin niet altijd direct wordt verwezen naar de handelingen uit het eerste lid, maar waar een aanval in meer algemene termen wordt uitgelegd als een wijze van optreden die met zich brengt het plegen van geweldsdaden (zie bijvoorbeeld *Vasiljevic* Judgement, Trial Chamber, IT-98-32, november 2002, § 29). Conform een uitspraak van het Rwanda Tribunaal is het mogelijk dat het plegen van een enkele handeling zoals bedoeld in het eerste lid, bijvoorbeeld uitroeiing, als een aanval kan worden bestempeld (*Semanza* Judgement, Trial Chamber, ICTR-97-20, 15 mei 2003, § 327). De definitie zoals gegeven in artikel 4, tweede lid, van de WIM lijkt dit niet toe te staan, nu er het meermalen plegen van in het eerste lid bedoelde handelingen wordt vereist.

Wet internationale misdrijven

Bij de uitleg van het woord “aanval” in artikel 4, tweede lid, wordt in feite een vereiste toegevoegd dat niet terug te vinden is in de definitie van artikel 4, eerste lid. Artikel 4, tweede lid, eist namelijk dat de aanval wordt gepleegd “ter uitvoering of voortzetting van het beleid van een staat of organisatie, dat het plegen van een dergelijke aanval tot doel heeft.” De jurisprudentie van het Joegoslavië Tribunaal is niet consistent over dit beleidvereiste. Uiteindelijk heeft de Kamer van Hoger Beroep gesteld dat noch het Statuut van het Joegoslavië Tribunaal noch het gewoonterecht eist dat misdrijven tegen de menselijkheid worden gepleegd ter uitvoering van bepaald beleid (*Kunarac, Kovac and Vukovic Appeal Judgement*, Appeals Chamber, IT-96-23&23/1, 12 juni 2002, § 98). In een eerdere uitspraak waarin wel werd vastgehouden aan het beleidvereiste, werd ook gesteld dat “*such a policy need not be formalized and can be deduced from the way in which the acts occur. Notably, if the acts occur on a widespread or systematic basis that demonstrates a policy to commit those acts, whether formalized or not*”. (*Tadic Judgement*, Trial Chamber, IT-94-1, 7 mei 1997, § 653).

Het beleidvereiste zoals uitgewerkt in de *Elements of Crimes* lijkt een hogere drempel op te werpen dan de *Tadic*-uitleg. Er wordt in de *Elements of Crimes* namelijk toegevoegd dat het beleid om een aanval te plegen vereist dat de Staat of organisatie in kwestie de aanval actief bevordert of aanmoedigt. In een voetnoot bij deze toevoeging wordt voorts gesteld dat het beleid om een aanval op een burgerbevolking uit te voeren normaliter uitgevoerd wordt door de Staat of organisatie. Alleen in uitzonderlijke gevallen kan dit beleid door de Staat of organisatie worden geïmplementeerd door een opzettelijk nalaten, met de specifieke bedoeling om de aanval te bevorderen of aan te moedigen. Het enkele feit dat een staat of organisatie niet handelt, kan niet zonder meer tot de conclusie leiden dat beleid bestaat met als doel het plegen van een aanval (zie ook *Kamerstukken II* 2002/03, 28 337, nr. 108b, blz. 10). Aangezien de *Elements of Crimes* niet bindend zijn, zijn er auteurs die betogen dat ook aangenomen kan worden dat beleid bestaat indien een Staat of organisatie aan aanval tolereert.

Gericht tegen een burgerbevolking

Het vereiste dat een aanval gericht moet zijn tegen een burgerbevolking is behalve in het Statuut van het Internationaal Strafhof ook terug te vinden in de Statuten van de beide *ad hoc* Tribunalen. Dit vereiste wordt wel gezien als het kenmerkende element van misdrijven tegen de menselijkheid; het element dat een onderscheid maakt tussen misdrijven tegen de menselijkheid en oorlogsmisdrijven (*Mrksic, Radic and Sljivancanin Judgement*, Trial Chamber, IT-95-13/1, 27 september 2007, § 440-441). Het vereiste is ruim geïnterpreteerd door beide *ad hoc* Tribunalen. De bevolking waartegen de aanval is gericht moet voornamelijk bestaan uit burgers. De aanwezigheid van een aantal “niet-burgers” ontnemt de burgerbevolking niet direct haar civiele karakter, mits de bevolking voor het overgrote deel uit burgers blijft bestaan (*Tadic Judgement*, Trial Chamber, IT-94-1, 7 mei 1997, § 638). De aanwezigheid van verzetsstrijders of voormalige strijders die hun wapens hebben neergelegd doet ook niet direct af aan het burgerkarakter van de bevolking (*Blaskic Appeal Judgement*, Appeals Chamber, IT-95-14, 29 juli 2004, § 113). Verzetsstrijders of strijders *hors de combat* kunnen echter niet als burger worden aangemerkt. De Kamer van Hoger Beroep van het Joegoslavië Tribunaal heeft gesteld dat de term “burger” moet worden geïnterpreteerd in het licht van artikel 50 van het Eerste Aanvullende Protocol van 1977 (*Trb.* 1978, nr. 41) bij de Conventies van Genève

Wet internationale misdrijven

van 1949 (*Trb.* 1951, nrs. 72-75), en dat de status van een individu bepalend is, niet zijn situatie (*Blaskic Appeal Judgement*, Appeals Chamber, IT-95-14, juli 2004, § 113-114). Dit betekent een wijziging ten opzichte van eerdere uitspraken van de Tribunaal in eerste aanleg waarin de situatie van de combattant doorslaggevend werd bevonden, hetgeen betekende dat combattanten *hors de combat* ook als burgers werden aangemerkt (*Tadic Judgement*, IT-94-1, 7 mei 1997, § 641, 643 en *Blaskic Judgement*, IT-95-14, 3 maart 2000, § 214). Deze interpretatie is nu achterhaald, en conform de *Blaskic* uitspraak in hoger beroep dient de definitie van artikel 50 van het Eerste Protocol van 1977 te worden aangehouden voor de interpretatie van het begrip “burger”. De *Blaskic*-interpretatie kan, in aangepaste vorm, ook worden toegepast op gewapende conflicten van een niet-internationaal karakter (*Mrksic, Radic and Sljivancanin Judgement*, Trial Chamber, IT-95-13/1, 27 September 2007, § 457). De woorden “gericht tegen” dienen, tot slot, zo geïnterpreteerd te worden dat de burgerbevolking het primaire doelwit moet zijn van de aanval, maar niet noodzakelijkerwijs het exclusieve doelwit (*Kunarac, Kovac and Vukovic Appeal Judgement*, Appeals Chamber, IT-96-23&23/1, 12 juni 2002, § 91).

In de literatuur is wel betoogd dat de internationaal gewoonterechtelijke definitie van misdrijven tegen de menselijkheid ook combattanten als slachtoffers beschermt en dat het onderscheid tussen burgers en combattanten niet langer houdbaar is in de context van misdrijven tegen de menselijkheid. In het licht van deze visie kan het amendement op het wetsvoorstel voor de WIM worden begrepen waarin werd voorgesteld om de term “burgerbevolking” te vervangen door de term “bevolking” (*Kamerstukken II 2002/03*, 28 337, nr. 8). Zo doende zou het onderscheid tussen burgers en militairen als slachtoffers nagenoeg komen te vervallen. Dit amendement is echter niet aangenomen. Dit betekent dat een aanval in vredetijd primair gericht op militairen buiten het bereik van de WIM valt, tenzij een dergelijke aanval als gewapend conflict kan worden aangemerkt zoals de regering voorstelt en derhalve onder het oorlogsrecht valt (*Kamerstukken II 2002/03*, 28 337, nr. 22, blz. 19-20). Het is sterk de vraag of deze visie van de regering in alle omstandigheden houdbaar is.

In september 2007 heeft het Joegoslavië Tribunaal de vraag of ook combattanten slachtoffer kunnen zijn van misdrijven tegen de menselijkheid ontkennend beantwoord. In tegenstelling tot enkele wetenschappers, stelde het Tribunaal dat er onvoldoende bewijs was dat het concept van misdrijven onder het internationaal gewoonterecht zodanig was uitgebreid dat het onderscheid tussen burgers en combattanten was komen te vervallen (*Mrksic, Radic and Sljivancanin Judgement*, Trial Chamber, IT-95-13/1, 27 September 2007, § 460). Alhoewel de aanwezigheid van soldaten of strijders *hors de combat* niet direct afdoet aan het burgerkarakter van de getroffen bevolking, dienen de daadwerkelijke slachtoffers van een specifiek misdrijf tegen de menselijkheid wel burgers te zijn. In de *Mrksic et al*-zaak werden drie personen vrijgesproken van misdrijven tegen de menselijkheid omdat zij hun slachtoffers, 264 personen die uit het Vukovar ziekenhuis waren verwijderd en vervolgens mishandeld en vermoord, hadden uitgekozen op grond van het vermoeden of de kennis dat zij deel uitmaakten van de Kroatische verzetskrachten. De slachtoffers werden derhalve door de aangeklaagden aangemerkt als krijgsgevangenen en niet als burgers, hetgeen leidde tot vrijspraak op de aanklacht van misdrijven tegen de menselijkheid omdat niet aan het vereiste was voldaan dat de daadwerkelijke slachtoffers burgers waren (*Mrksic, Radic and Sljivancanin Judgement*, Trial Chamber, IT-95-13/1, 27 September 2007, § 465-481).

Wet internationale misdrijven

Gepleegd als onderdeel van de aanval

Een individueel misdrijf, zoals moord, kan worden aangemerkt als misdrijf tegen de menselijkheid mits het gepleegd is als onderdeel van een wijdverbreide of stelselmatige aanval. De daad zelf hoeft dus niet wijdverbreid te zijn of op stelselmatige wijze gepleegd, maar deze dient objectief deel uit te maken van een zodanige aanval. Een daad hoeft niet gepleegd te worden op hetzelfde moment of dezelfde plaats als de aanval en hoeft ook niet alle eigenschappen van de aanval te delen, maar de daad moet wel qua karakteristieken, doel, aard of gevolgen objectief deel uitmaken van de aanval (*Semanza* Judgement, Trial Chamber, IT-97-20, 15 mei 2003, § 326). Een misdrijf dat wordt gepleegd voor of na de principale aanval op de burgerbevolking kan derhalve wel deel uitmaken van deze aanval, mits er voldoende verband bestaat. Een geïsoleerde daad die qua context en omstandigheden ver van de aanval is verwijderd kan niet als onderdeel van de aanval worden beschouwd (*Kunarac, Kovac and Vukovic* Appeal Judgement, Appeals Chamber, IT-96-23&23/1, 12 juni 2002, § 100).

Met kennis van de aanval

In tegenstelling tot de Statuten van de *ad hoc* Tribunalen, eisen het Statuut van het Internationaal Strafhof en de WIM expliciet dat de dader kennis van de aanval heeft waar zijn daad onderdeel van uitmaakt. De *Elements of Crimes* geven aan dat niet vereist is dat de dader kennis had van alle onderdelen van de aanval of van het precieze plan of beleid achter de aanval (VN-Document PCNICC/2000/INF/3/Add.2, blz. 9). De regering heeft voorts gesteld dat de dader niet noodzakelijkerwijs kennis hoeft te hebben van het wijdverbreide of stelselmatige karakter van de aanval. Het is voldoende dat de dader op de hoogte is van de aanval gericht tegen de burgerbevolking (*Kamerstukken I* 2002/03, 28 337, nr. 108b, blz. 11). Bewijs dat de dader dergelijke kennis van de aanval bezat kan volgens het Joegoslavië Tribunaal onder andere worden afgeleid uit de historische en politieke context van het geweld, de positie en verantwoordelijkheden van de aangeklaagde, de relatie tussen politieke en militaire leiders, de reikwijdte, ernst en aard van de misdrijven en de mate waarin deze algemene bekendheid genoten (*Blaskic Judgement*, Trial Chamber, IT-95-14, 3 maart 2000, § 259).

4. De daden

De lijst van daden die een misdrijf tegen de menselijkheid kunnen vormen zoals opgenomen in het Statuut van het Strafhof en in navolging daarvan in de WIM is aanmerkelijk uitgebreider dan de lijst zoals opgenomen in de Statuten van de *ad hoc* Tribunalen. Zo is een aantal seksuele daden toegevoegd in artikel 4, eerste lid, sub g, de gronden van vervolging zijn uitgebreid in sub h, en de daden van gedwongen verdwijning en apartheid (sub i en j) zijn toegevoegd.

Opzettelijk doden

De regering heeft het begrip “*murder*” zoals gebruikt in artikel 7, eerste lid, sub a, van het Statuut van het Internationaal Strafhof vertaald met “opzettelijk doden”. De reden dat is gekozen voor deze strafrechtelijk ongebruikelijke term is dat het beide begrippen “moord” en “doodslag” omvat en niet voorbedachte rade als bestanddeel vereist (*Kamerstukken II* 2002/03, 28 337, nr. 6, blz. 29). De *Elements of Crimes* hanteren de term “*killed*” als synoniem voor “*caused death*” (VN Document PCICC/2000/INF/3/Add.2, blz. 9).

Wet internationale misdrijven

Uitroeiing

Het Statuut van het Internationaal Strafhof noch de WIM geven een definitie van uitroeiing. Artikel 7, tweede lid, sub b, van het Statuut en artikel 4, derde lid, van de WIM geven wel een voorbeeld van uitroeiing, namelijk het opzettelijk opleggen van levensomstandigheden gericht op de vernietiging van een deel van een bevolking, bijvoorbeeld door onthouding van toegang tot voedsel en medische zorg. Deze bepalingen zijn grotendeels ontleend aan de genocidale handeling zoals strafbaar gesteld in artikel 6, sub c, van het Statuut van het Internationaal Strafhof en verder uitgewerkt in de *Elements of Crimes* (met name VN Document PCICC/2000/INF/3/Add.2, blz. 7, voetnoot 4) en artikel 3, eerste lid, sub c, van de WIM. Dit onderstreept dat uitroeiing als misdrijf tegen de menselijkheid en genocide soortgelijke misdrijven zijn. Beide misdrijven zijn gericht tegen grote groepen slachtoffers. Het verschil is dat genocide gericht is tegen vier specifieke groepen, terwijl uitroeiing ook ziet op situaties waarin een groot aantal mensen wordt vermoord die geen onderlinge verwantschap of kenmerken delen. Bovendien is het concept uitroeiing van toepassing op situaties waarin sommige leden van een groep worden vermoord terwijl anderen worden gespaard (1996 ILC Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, VN Document A/51/10, blz. 97).

In de jurisprudentie van de *ad hoc* Tribunaal is er discussie ontstaan over de vraag of een aangeklaagde zelf verantwoordelijk diende te zijn voor het doden op grote schaal, of dat verantwoordelijkheid voor één of enkele gevallen van doodslag die bijdroegen aan een massamoord voldoende is om de aangeklaagde verantwoordelijk te houden voor uitroeiing. In een aantal uitspraken van het Rwanda Tribunaal werd gesteld dat een persoon die één moord pleegt, die deel uitmaakt van een massamoord, voor uitroeiing kan worden vervolgd (*Kayishema and Ruzindana* Judgement, Trial Chamber, ICTR-95-1, 21 mei 1999, § 141-147 en *Bagilishema* Judgement, Trial Chamber, ICTR-95-1 A, 7 juni 2001, § 86-90). Volgens het Joegoslavië Tribunaal daarentegen kan een individu alleen voor uitroeiing worden vervolgd als hij direct verantwoordelijk is voor een groot aantal doden (*Krstic* Judgement, Trial Chamber, IT-98-33, 2 augustus 2001, § 501-503, *Vasiljevic* Judgement, Trial Chamber, IT-98-32, 29 november 2002, § 227). Deze zienswijze werd later gevolgd door het Rwanda Tribunaal (o.a. *Ntakirutimana* Judgement, Trial Chamber, ICTR-96-10 en ICTR-96-17, 21 februari 2003, § 811-814). De *Elements of Crimes* volgen de eerdere en ruimere *Kayishema and Ruzindana* uitspraak en eisen dat de dader één of meer personen doodt (VN-Document PCNICC/2000/INF/3/Add.2, blz. 10).

Zoals het voorbeeld in artikel 4, derde lid, aangeeft kan uitroeiing ook op indirecte manier gepleegd worden, door methoden die niet direct tot de dood leiden. Twee voorbeelden die het Rwanda Tribunaal heeft gegeven van maatregelen die kunnen leiden tot uitroeiing zijn: (i) een grote groep mensen gevangen zetten en hen de basisbehoeften onthouden, (ii) een dodelijk virus in een bevolking introduceren en medische zorg onthouden (*Kayishema and Ruzindana* Judgement, Trial Chamber, ICTR-95-1, 21 mei 1999, § 146). De *Elements of Crimes* geven aan dat de fysieke handeling van uitroeiing, doden, zowel direct als indirect kan worden begaan. Het is wel vereist dat aangetoond wordt dat de indirecte methode uiteindelijk tot de dood van de slachtoffers heeft geleid alvorens van uitroeiing kan worden gesproken.

Wet internationale misdrijven

Slavernij

Het eerste deel van de definitie van slavernij zoals gegeven in artikel 4, tweede lid, sub b “de uitoefening op een persoon van een of alle bevoegdheden verbonden aan het recht van eigendom”, is ontleend aan het Verdrag inzake Slavernij uit 1926 (*Stb.* 1928, 26) en reflecteert gewoonterecht. Het tweede gedeelte, “met inbegrip van de uitoefening van dergelijke bevoegdheid bij mensenhandel, in het bijzonder handel in vrouwen en kinderen”, geeft aan dat ook meer moderne vormen van slavernij onder de WIM vallen. De regering heeft bevestigd dat mensenhandel, indien wijdverbreid of stelselmatig gericht tegen vrouwen behorende tot een bepaalde bevolkingsgroep onder slavernij kan worden begrepen, mits deze deel uitmaakt van een aanval gericht tegen een burgerbevolking, en derhalve van een tegen die bevolking gericht beleid van een staat of organisatie. De regering maakt een onderscheid tussen mensenhandel als misdrijf tegen de menselijkheid en het commune misdrijf mensenhandel en strafbare exploitatie van prostitutie als bedoeld in artikel 250 Sr, in dier voege dat het eerste vanuit politieke motieven wordt gepleegd en het tweede vanuit een crimineel winstoogmerk (*Kamerstukken II 2002/03, 28 337, nr. 6, blz. 29*). Het is in het licht van deze opmerking van belang te benadrukken dat de motieven van een dader irrelevant zijn voor de bewijsvoering dat een misdrijf tegen de menselijkheid is gepleegd (*Tadic Appeal Judgement, Appeals Chamber, IT-94-1, 15 juli 1999, § 238-272*). Bovendien is het zeer wel mogelijk dat mensenhandel met crimineel winstoogmerk als misdrijf tegen de menselijkheid kan worden aangemerkt mits aan de drempelvereisten is voldaan. Winst voor de dader is door het Joegoslavië Tribunaal zelfs aangemerkt als een indicatie dat er van slavernij sprake is. Andere aanwijzingen zijn: enige mate van controle of eigendom, de beperking of controle van de autonomie van een individu, keuzevrijheid of bewegingsvrijheid. Niet vereist is dat de “slaaf” om baat verkregen is. Als dit gebeurt is er echter wel sprake van een duidelijk geval van het uitoefenen van eigendomsrechten over een ander persoon, en dus van slavernij (*Kunarac, Kovac and Vukovic Judgement, Trial Chamber, IT-96-23&23/1, 22 februari 2001, § 542*). Het Joegoslavië Tribunaal heeft ook seksuele exploitatie als een vorm van slavernij aangemerkt in de *Kunarac* zaak. In de context van de WIM kan dit beter onder artikel 4, eerste lid, sub g, worden gebracht, hetgeen specifiek het seksuele karakter van de daad onderkent. Enkele gevangenschap zonder meer kan meestal niet als slavernij worden aangemerkt (*Kunarac, Kovac and Vukovic Judgement, Trial Chamber, IT-96-23&23/1, 22 februari 2001, § 542*).

Deportatie of onder dwang overbrengen van bevolking

Voor een beschouwing van deportatie of onder dwang overbrengen van een bevolking wordt verwezen naar het commentaar bij artikel 1, eerste lid, sub c.

Gevangenneming of andere ernstige beroving van de lichamelijke vrijheid in strijd met fundamentele regels van internationaal recht

Gevangenneming betreft die omstandigheden waarin een persoon daadwerkelijk gevangen is genomen, terwijl situaties in een getto of concentratiekamp als ernstige vrijheidsberoving kunnen worden gekwalificeerd. Welke vrijheidsberoving als “ernstig” kan worden aangemerkt zal per zaak moeten worden gezien in het licht van factoren als de aard van de behandeling tijdens de vrijheidsbeneming en de vraag of de vrijheidsbeneming geheim was. De vrijheidsbeneming dient van een zelfde ernst te zijn als andere daden, genoemd in artikel 4, eerste lid, van de WIM

Wet internationale misdrijven

(cf. *Ntagerura, Bagambiki, and Imanishimwe* Judgement, Trial Chamber, ICTR-96-10, 25 februari 2004, § 702). Alleen arbitraire gevangenneming of vrijheidsberoving kan een misdrijf zijn, dus wanneer er geen rechtsgrond bestaat voor de vrijheidsbeneming of wanneer procedurele waarborgen worden geschonden (*Kordic and Cerkez* Appeal Judgement, Appeals Chamber, IT-95-14/2, 17 december 2004, § 116. Zie verder *Krnjelac* Judgement, Trial Chamber, IT-97-25, 15 maart 2002, § 113-115).

Marteling

Voor een beschouwing van marteling wordt verwezen naar het commentaar bij artikel 1, eerste lid, sub d.

Verkrachting, seksuele slavernij, gedwongen prostitutie, gedwongen zwangerschap, gedwongen sterilisatie, of enige andere vorm van seksueel geweld van vergelijkbare ernst

De Statuten van de *ad hoc* Tribunalen noemden wel verkrachting als misdrijf tegen de menselijkheid, maar niet expliciet de andere vormen van seksueel geweld. Dit betekende dat seksuele misdaden die niet aan de definitie van verkrachting voldeden onder andere noemers dienden te worden gekwalificeerd, zoals slavernij of andere onmenselijke handelingen. Hierdoor werd het seksuele karakter van het misdrijf miskend.

Internationaal humanitair recht en het mensenrechtenrecht geven geen definitie van verkrachting. Voortbouwend op de jurisprudentie van de *ad hoc* Tribunalen (*Akayesu* Judgement, Trial Chamber, ICTR-96-4, 2 september 1998, § 598 en 688, *Furundzija* Judgement, Trial Chamber, IT-95-17/1, 10 december 1998, § 185, en *Kunarac* Judgement, Trial Chamber, IT 196 96-23&23/1, 22 februari 2001, § 460 en *Kunarac* Appeal Judgement, Appeals Chamber, IT 196 96-23&23/1, 12 juni 2002), geven de *Elements of Crimes* aan dat er van verkrachting sprake is als “*the perpetrator invaded the body of a person by conduct resulting in penetration, however slight, of any part of the body of the victim or of the perpetrator with a sexual organ, or of the anal or genital opening of the victim with any object or any other part of the body*”. (VN-Document PCNICC/2000/INF/3/Add.2, blz. 12). In een bijgaande voetnoot wordt gespecificeerd dat het concept “*invasion*” breed genoeg wordt geacht om gender-neutraal te zijn. De definitie van verkrachting zoals gegeven in de *Elements of Crimes* vereist voorts dat de daad met geweld of dreiging met geweld of dwang wordt gepleegd. Van het laatste kan sprake zijn als er angst bestaat voor geweld, detentie, psychologische onderdrukking, of machtsmisbruik, of wanneer de dader bepaalde dwingende omstandigheden uitbuit. Een al dan niet gegeven toestemming door het slachtoffer is in deze situaties irrelevant. Deze toestemming is voorts irrelevant als de daad wordt gepleegd tegen een persoon die niet in staat is tot het geven van daadwerkelijke toestemming, zoals een minderjarige (VN-Document PCNICC/2000/INF/3/Add.2, blz. 12).

Seksuele slavernij is een bepaalde vorm van slavernij. De *Elements of Crimes* geven dan ook dezelfde criteria voor deze daad als voor slavernij, maar voegen er aan toe dat in geval van seksuele slavernij de dader het slachtoffer ertoe zet een of meer seksuele daden te begaan (VN-Document PCNICC/2000/INF/3/Add.2, blz. 13).

Wet internationale misdrijven

In de meeste gevallen zal gedwongen prostitutie ook als seksuele slavernij worden aangemerkt. In die gevallen zal kwalificatie als seksuele slavernij de voorkeur genieten, omdat de term “prostitutie” een bepaalde bereidwilligheid bij het slachtoffer lijkt te impliceren. Van gedwongen prostitutie is volgens de *Elements of Crimes* sprake indien de dader het slachtoffer met geweld of dreiging met geweld of dwang er toe aanzet een seksuele daad te begaan en wanneer de dader of een ander persoon hier een bepaald geldelijk of ander voordeel voor terug kreeg of verwachtte (VN-Document PCNICC/2000/INF/3/Add.2, blz. 13).

Voor een beschouwing van gedwongen zwangerschap wordt verwezen naar het commentaar bij artikel 1, eerste lid, sub f.

Van gedwongen sterilisatie is volgens de *Elements of Crimes* sprake indien een dader een of meer personen van hun biologische voortplantingsmogelijkheden berooft, zonder dat hier een medische rechtvaardiging voor bestond of daadwerkelijke toestemming van het slachtoffer.

Seksuele daden die niet onder de voorgaande noemers vallen, kunnen strafbaar zijn als “enige andere vorm van seksueel geweld van vergelijkbare ernst”. Een voorbeeld hiervan vloeit voort uit de jurisprudentie van het Rwanda Tribunaal, namelijk de situatie waarin een studente werd gedwongen naakt gymnastieoefeningen uit te voeren voor een grote groep mensen (*Akayesu* Judgement, Trial Chamber, ICTR-96-4, 2 september 1998, § 688).

De procedure- en bewijsregels voor het Strafhof geven specifieke regels ten aanzien van het bewijzen van een seksueel misdrijf, met name dat toestemming van het slachtoffer niet uit het gedrag van het slachtoffer mag worden afgeleid als de seksuele daad is begaan in een situatie die voldoet aan de eisen gesteld door de *Elements of Crimes* (Regel 70 van de Procedure- en Bewijsregels, VN-Document PCNICC/2000/INF/3/Add. 1, blz. 37).

Vervolging van een identificeerbare groep of collectiviteit op politieke gronden, omdat deze tot een bepaald ras of een bepaalde nationaliteit behoort, op etnische, culturele of godsdienstige gronden, op grond van geslacht of op andere gronden die universeel zijn erkend als ontoelaatbaar krachtens internationaal recht, in verband met een in dit lid bedoelde handeling of enig ander misdrijf omschreven in deze wet

De definitie van vervolging, namelijk het opzettelijk en in ernstige mate ontnemen van fundamentele rechten in strijd met het internationaal recht op grond van de identiteit van de groep of collectiviteit, zoals gegeven in artikel 4, tweede lid, sub c, van de WIM is gebaseerd op jurisprudentie van het Joegoslavië Tribunaal (*Tadic* Judgement, Trial Chamber, IT-94-1, 7 mei 1997, § 697). De fundamentele rechten betreffen met name het recht op leven, het recht op fysieke en mentale integriteit en het recht op vrijheid (*Blaskic* Judgement, Trial Chamber IT-95-14, 3 maart 2000, § 220). De regering voegt hier nog het recht op godsdienstvrijheid aan toe (*Kamerstukken II* 2001/02, 28 337, nr. 3, blz. 42). Volgens de jurisprudentie van het Joegoslavië Tribunaal kunnen ook het recht op werk, op bewegingsvrijheid, op een behoorlijk proces, en op medische voorzieningen en zorg, gelet op het cumulatieve effect van ontzegging van deze rechten, als fundamentele rechten worden aangemerkt (*Brdjanin* Appeal Judgement, Appeals Chamber, IT-99-36, 3 april 2007, § 292-297). De Kamer van Hoger Beroep van het Rwanda Tribunaal heeft daaraan toegevoegd dat ook “*hate speech*” die aanzet tot geweld als een vorm

Wet internationale misdrijven

van vervolging kan worden aangemerkt (*Nahimana, Barayagwiza and Ngeze* Appeal Judgement, Appeals Chamber, IT-99-52, 28 november 2007, § 983- 988) Voor de vaststelling of sprake is van het “in ernstige mate ontnemen” van deze rechten moet worden gelet op de ernst van de overige daden genoemd in artikel 4, eerste lid, en de algehele context waarin de daden worden gepleegd (*Kupreskic* Judgement, Trial Chamber, IT-95-16, 14 januari 2000, § 622).

De discriminatoire gronden zijn in de context van het Strafhof uitgebreid tot alle gronden die universeel erkend zijn als ontoelaatbaar krachtens het internationale recht. Vervolging op grond van seksuele oriëntatie, homoseksualiteit, kan derhalve in de toekomst ook strafbaar worden, afhankelijk van de ontwikkeling van het internationaal gewoonterecht of verdragsrecht.

De regering heeft aangegeven dat de zinsnede “in verband met een in dit lid bedoelde handeling of enig ander misdrijf omschreven in deze wet” niet vereist dat de verdachte ook voor die andere handeling veroordeeld wordt. Deze eis wordt met name gesteld omdat niet alle vormen van discriminatie strafbaar zijn (*Kamerstukken II* 2002/03, 28 337, nr. 6, blz. 29).

Gedwongen verdwijning van een persoon

De definitie van een gedwongen verdwijning zoals gegeven in artikel 4, tweede lid, sub d, is gebaseerd op artikel 7, tweede lid, onderdeel i van het Statuut van Rome en het op 20 december 2006 te New York tot stand gekomen Internationaal Verdrag inzake de bescherming van alle personen tegen gedwongen verdwijning (*Trb* 2008, 173, hierna: het Verdrag). Hoewel de bepalingen een vergelijkbare strekking hebben, bestaan daartussen ook verschillen: (1) het Verdrag omschrijft gedwongen verdwijning, terwijl het Statuut gedwongen verdwijning *van personen* omschrijft, (2) in het Verdrag wordt in tegenstelling tot het Statuut gesproken van *elke andere vorm van vrijheidsontneming*, (3) in het Verdrag wordt ook gesproken van *verhulling van het lot en de verblijfplaats* van de verdwenen persoon, (4) het Verdrag spreekt niet van een *langdurig* buiten de wet plaatsen, (5) in het Verdrag is het element *buiten de bescherming van de wet plaatsen* als een gevolg geformuleerd en is hiervoor niet, zoals in het Statuut, opzet vereist, (6) in het Statuut is, in tegenstelling tot het Verdrag, ook sprake van gedwongen verdwijning door een *politieke organisatie*.

De wetgever heeft bij de implementatie steeds gekozen voor de uitgebreidere strafbaarstelling. Dit was, met uitzondering van de bepaling over gedwongen verdwijning door een politieke organisatie, steeds de strafbaarstelling van het Verdrag. Deze keuze ligt enerzijds voor de hand omdat zowel Statuut als Verdrag verplichten tot strafbaarstelling en beide niet in de weg staan aan verdergaande strafbaarstelling. Anderzijds heeft de wetgever bij het totstandkomen van de Wet Internationale Misdrijven geen rekening gehouden met de mogelijkheid dat naar Nederlands recht meer gedragingen strafbaar zijn dan het Statuut vereist. De consequenties die deze situatie heeft voor de in het tweede artikel gevestigde universele rechtsmacht zijn destijds dan ook niet besproken. Niettemin heeft de wetgever er blijkens de Memorie van Toelichting expliciet voor gekozen voorrang te geven aan het Verdrag boven het Statuut (*Kamerstukken II* 2009/10, 32 208, nr 3, blz. 3-5).

Wet internationale misdrijven

Het betreft in deze strafbepaling twee soorten gedragingen (1) vrijheidsontneming en (2) het onthouden van informatie over die vrijheidsontneming of over het lot of de verblijfplaats van een persoon, vanwege een overheid of een politieke organisatie. Als gevolg van deze verdwijning geniet de verdwenen persoon niet de noodzakelijke bescherming van wetgeving die voorziet in en is gericht op rechtmatige vrijheidsbeneming van overheidswege.

Gedwongen verdwijning is een voortdurend misdrijf. Dit betekent dat de Nederlandse strafwet ook toepasselijk is op gedwongen verdwijning, wanneer de vrijheidsbeneming heeft plaatsgevonden is vóór de inwerkingtreding van de strafbepaling, maar nadien voortduurt en wordt gevolgd door de overige elementen. Dat betekent dat de onverjaarbaarheid ook geldt voor gedwongen verdwijning die is begonnen onder het oude recht, maar die doorloopt na inwerkingtreding van deze wet (*Kamerstukken II 2009/10, 32 208, nr 3, blz. 5*).

Het is denkbaar dat de arrestatie aanvankelijk rechtmatig was, maar niettemin kan worden gekwalificeerd als gedwongen verdwijning, als deze vrijheidsontneming voortduurt en wordt gevolgd door een weigering om hierover informatie te verschaffen (*Kamerstukken II 2009/10, 32 208, nr 3, blz. 5*).

Apartheid

Voor een beschouwing van apartheid wordt verwezen naar het commentaar bij artikel 1, eerste lid, sub g.

Andere onmenselijke handelingen van vergelijkbare aard waardoor opzettelijk ernstig lijden of ernstig lichamelijk letsel of schade aan de geestelijke of lichamelijke gezondheid wordt veroorzaakt

Deze laatste daad geldt als een vangnetbepaling. Veel daden die door de *ad hoc* Tribunalen zijn aangemerkt als andere onmenselijke handelingen, zoals gedwongen verdwijningen, zijn in het Statuut van het Strafhof expliciet strafbaar gesteld. Het belangrijkste vereiste is dat er sprake is van letsel of schade van vergelijkbare aard. Het moeten toekijken hoe een ander mens lijdt kan, afhankelijk van de omstandigheden, als geestelijk lijden, en dus als andere onmenselijke behandeling worden aangemerkt. Er bestaat binnen het Rwanda Tribunaal discussie over de vraag of dit ook zo is als de derde persoon onopzettelijk toeziet (*Kayishema and Ruzindana Judgement, Trial Chamber, ICTR-95-1, 21 mei 1999, § 148-154 en Kamuhanda Judgement, Trial Chamber, ICTR-95-54, 22 januari 2004, § 717*).

5. Literatuur

- A. de Brouwer, C. Ku, R. Römken en L. van den Herik, *Sexual Violence as an International Crime: Interdisciplinary Approaches*, Antwerpen: Intersentia, 2013.
- A. Cassese en P. Gaeta, *International Criminal Law*, Oxford University Press, 2012.
- W.A. Schabas, *The UN international criminal tribunals: the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*, Cambridge University Press, 2007.
- T. Scovazzi en G. Citroni, *The Struggle against Enforced Disappearance and the 2007 United Nations Convention*, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff 2007.
- O. Triffterer (ed.), *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court: Observer's Notes, Article by Article*, Oxford: Beck/Hart, 2008.

Wet internationale misdrijven

- M.L. Vermeulen, *Enforced Disappearance: Determining State Responsibility under the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, Antwerpen: Intersentia, 2012.
- G. Werle, *Principles of International Criminal Law - second edition*, Den Haag: TMC Asser Press, 2009.
- A. Zahar en G. Sluiter, *International criminal law: a critical introduction*, Oxford University Press, 2008.

Wet internationale misdrijven

Artikel 8a

1. Hij die zich schuldig maakt aan gedwongen verdwijning van een persoon, bedoeld in artikel 4, tweede lid, onderdeel d, wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren of geldboete van de vijfde categorie.

2. Indien een feit als bedoeld in het eerste lid:

a. de dood of zwaar lichamelijk letsel van de persoon ten gevolge heeft dan wel verkrachting inhoudt;

b. geweldpleging in vereniging tegen een persoon dan wel geweldpleging tegen een zieke of gewonde inhoudt;

c. een zwangere vrouw, een minderjarige, een persoon met een handicap of een ander bijzonder kwetsbaar persoon betreft;

d. een groep van personen betreft, wordt de schuldige gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke gevangenisstraf van ten hoogste dertig jaren of geldboete van de zesde categorie.

1. Wetsgeschiedenis

Art. 8a van de WIM is een nieuwe strafbaarstelling van gedwongen verdwijning als een zelfstandig misdrijf. Net als foltering kan dit misdrijf worden gepleegd zonder dat sprake is van een specifieke context. Deze bepaling is toegevoegd bij de Wet tot uitvoering van het op 20 december 2006 te New York tot stand gekomen Internationaal Verdrag inzake de bescherming van alle personen tegen gedwongen verdwijningen (wet van 4 november 2010, *Stb.* 2010, 773, in werking getreden per 1 januari 2011, *Stb.* 2010, 793).

2. Gedwongen verdwijning

Voor een beschouwing van gedwongen verdwijning wordt verwezen naar het commentaar bij artikel 4, tweede lid, sub d.

3. Strafverzwarende omstandigheden

De strafverzwarende omstandigheden zijn grotendeels gebaseerd op artikel 7, tweede lid, onderdeel b, van het op 20 december 2006 te New York tot stand gekomen Internationaal Verdrag inzake de bescherming van alle personen tegen gedwongen verdwijningen (*Trb.* 2008, 173, hierna: het Verdrag), waarin het overlijden van de verdwenen persoon of de gedwongen verdwijning van zwangere vrouwen, minderjarigen, personen met een handicap of andere bijzonder kwetsbare personen als strafverzwarende omstandigheden worden genoemd. Voor de overige strafverzwarende omstandigheden heeft de wetgever aansluiting gezocht bij artikel 5, zesde lid, onderdelen a en b van de WIM. De wetgever heeft in de strafmaxima de buitengewone ernst van gedwongen verdwijning tot uitdrukking willen brengen (*Kamerstukken II* 2009/10, 32 208, nr. 3, blz. 6).

In het Verdrag wordt in artikel 7 ook een mogelijk verzachtende omstandigheid genoemd betreffende personen die betrokken waren bij het plegen van een gedwongen verdwijning, te weten dat zij daadwerkelijk helpen een verdwenen persoon levend terug te vinden of het mogelijk maken gevallen van gedwongen verdwijning op te helderen of de daders van een gedwongen verdwijning te

Wet internationale misdrijven

identificeren. Deze bepaling past niet goed bij het Nederlandse Wetboek van Strafrecht, dat alleen strafmatigende omstandigheden kent die het delict c.q. degene die het delict beging betreffen en niet gebeurtenissen daarna. Artikel 7 is dan ook niet in de WIM overgenomen. De Nederlandse rechter kan in de straftoemeting echter wel met dergelijke omstandigheden rekening houden.

4. Literatuur

- T. Scovazzi en G. Citroni, *The Struggle against Enforced Disappearance and the 2007 United Nations Convention*, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff 2007.
- M.L. Vermeulen, *Enforced Disappearance: Determining State Responsibility under the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, Antwerpen: Intersentia, 2012.

Wet internationale misdrijven

Artikel 9

1. Met gelijke straf als gesteld op de in § 2 en in artikel 1, vierde lid, bedoelde feiten wordt gestraft de meerdere die:

- a. opzettelijk toelaat dat een aan hem ondergeschikte een zodanig feit begaat;
- b. opzettelijk nalaat maatregelen te nemen, voor zover die nodig zijn en van hem kunnen worden gevegd, indien een aan hem ondergeschikte een zodanig feit heeft gepleegd of voornemens is te plegen.

2. Met een straf van ten hoogste twee derde van het maximum van de hoofdstraffen, gesteld op de in § 2 en in artikel 1, vierde lid, bedoelde feiten, wordt gestraft hij die door zijn schuld verzuimt maatregelen te nemen, voor zover die nodig zijn en van hem kunnen worden gevegd, indien een aan hem ondergeschikte, naar hij redelijkerwijs moet vermoeden, een zodanig feit heeft gepleegd of voornemens is te plegen.

3. Indien in het geval bedoeld in het tweede lid op het feit levenslange gevangenisstraf is gesteld, wordt gevangenisstraf opgelegd van ten hoogste vijftien jaren.

Wet internationale misdrijven

Wet internationale misdrijven

Artikel 11

Dat een in deze wet omschreven misdrijf is begaan ter uitvoering van een voorschrift, gegeven door de wetgevende macht van een staat, of ter uitvoering van een bevel van een meerdere, heft de strafbaarheid van het betrokken feit niet op.

1. De ondergeschikte die een in deze wet omschreven misdrijf begaat ter uitvoering van een bevel van een meerdere is niet strafbaar, indien het bevel door de ondergeschikte te goeder trouw als bevoegd gegeven werd beschouwd en de nakoming daarvan binnen de kring van zijn ondergeschiktheid was gelegen.

2. Voor de toepassing van het tweede lid wordt een bevel tot het plegen van genocide, een misdrijf tegen de menselijkheid of gedwongen verdwijning van een persoon geacht kennelijk onbevoegd gegeven te zijn.

Wet internationale misdrijven

Wet internationale misdrijven

Artikel 13

Ten aanzien van de in deze wet omschreven misdrijven – met uitzondering van de feiten, bedoeld in artikel 7, eerste lid, en, voor zover met die feiten verband houdend, de feiten, bedoeld in artikel 9 – verjaart het recht tot strafvordering niet. De artikelen 76 en 77d, derde lid, van het Wetboek van Strafrecht zijn op die misdrijven niet van toepassing.

Wet internationale misdrijven

Wet internationale misdrijven

§ 4a Bonaire, Sint Eustatius en Saba

Artikel 16a

Onverminderd de overige artikelen van deze paragraaf is deze wet mede van toepassing in de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

Wet internationale misdrijven

Wet internationale misdrijven

Artikel 16b

In afwijking van artikel 1, tweede lid, heeft de uitdrukking ambtenaar in deze wet dezelfde betekenis als in het Wetboek van Strafrecht BES, met dien verstande dat voor de toepassing van het Wetboek van Strafrecht BES onder ambtenaar mede wordt begrepen degene die ten dienste van een vreemde staat een openbaar ambt bekleedt.

Wet internationale misdrijven

Wet internationale misdrijven

Artikel 16c

In afwijking van artikel 1, derde lid, hebben de uitdrukkingen samenspanning en zwaar lichamelijk letsel in deze wet dezelfde betekenis als in het Wetboek van Strafrecht BES.

Wet internationale misdrijven

Wet internationale misdrijven

Artikel 16d

Voor de toepassing van artikel 8 wordt onder de middelen waarvan in het tweede lid, onder a en b, wordt gesproken, verstaan de middelen, bedoeld in artikel 49, eerste lid, onder 2°, van het Wetboek van Strafrecht BES.

Wet internationale misdrijven

Wet internationale misdrijven

Artikel 16e

In artikel 13 wordt in plaats van de tweede volzin gelezen: Artikel 78 van het Wetboek van Strafrecht BES is op die misdrijven niet van toepassing.

Wet internationale misdrijven

Wet internationale misdrijven

Artikel 16f

Voor de toepassing van artikel 14 wordt in plaats van <<het in artikel 28 vermelde recht, eerste lid, onder 3, van het Wetboek van Strafrecht vermelde recht >> gelezen: het recht, bedoeld in artikel 32, van het Wetboek van Strafrecht BES.

Wet internationale misdrijven

Wet internationale misdrijven

Artikel 16g

In afwijking van artikel 15 neemt het Gerecht in eerste aanleg van Bonaire, Sint Eustatius en Saba kennis van de misdrijven omschreven in deze wet, voor zover het feit is begaan binnen het rechtsgebied van Bonaire, Sint Eustatius en Saba, en behoudens de bevoegdheid van de rechter, aangewezen bij de Wet militaire strafrechtspraak. De behandeling vindt plaats door een meervoudige kamer, bestaande uit een lid van het Gemeenschappelijk Hof en twee rechters in de rechtbank Den Haag.

Wet internationale misdrijven

Wet internationale misdrijven

Artikel 21

1. Wanneer op het tijdstip van inwerkingtreding van deze wet ter zake van genocide, foltering of een misdrijf dat overeenkomt met een misdrijf als omschreven in de artikelen 5, 6 of 7 van deze wet, overeenkomstig het oude recht reeds vervolging is ingesteld bij een andere rechter dan bedoeld in artikel 15 van deze wet, wordt de zaak bij dezelfde rechter voortgezet.

2. Artikel 13 is mede van toepassing op feiten, strafbaar gesteld in de Uitvoeringswet folteringverdrag en gepleegd voor het tijdstip van inwerkingtreding van deze wet, tenzij het feit op dat tijdstip reeds is verjaard.

3. Artikel 16g is mede van toepassing op feiten, ter uitvoering van het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing (*Trb.* 1985, 69) strafbaar gesteld op grond van de Nederlands-Antilliaanse strafwet en gepleegd voor het tijdstip van transitie bedoeld in artikel 1, onder a, van de Invoeringswet openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba, tenzij het feit op dat tijdstip reeds is verjaard.

4. Artikel 2 is van toepassing op het misdrijf genocide dat is begaan op of na 24 oktober 1970.

Wet internationale misdrijven

Wet internationale misdrijven

Artikel 21a

In geval van strafvervolgning voor een van de in deze wet, de Uitvoeringswet foltering-verdrag, de Uitvoeringswet genocideverdrag, dan wel de Wet oorlogsstrafrecht omschreven misdrijven begaan voor 1 april 1995, zijn de bepalingen van het Wetboek van Strafvordering betreffende het slachtoffer en de benadeelde partij van toepassing.

Wet internationale misdrijven